

De architectuuropleiding aan de Brugse Academie in de economische en politieke context van de 18de eeuw

In 2017 bestaat de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten van Brugge 300 jaar (weliswaar niet geheel ononderbroken). Ze is daarmee één van de oudste van België, na de Brusselse Academie die in 2011 haar 300ste jubileum vierde, en de Antwerpse Academie die in 2013 reeds 350 jaar werd. De Brugse Academie werd in 1717 opgericht als een 'Vrije Academie' waar naast schilder- en tekenkunst ook bouwkunst werd onderwezen. Pas in 1881 werd de Brugse Academie een stedelijke instelling.

De Brugse Academie was in het verleden al dikwijls het voorwerp van een wetenschappelijk onderzoek. Tot dusver werd de instelling daarbij vooral in haar artistieke context beschouwd, los van de toenmalige economische en politieke situatie. In dit artikel wordt de focus gelegd op de verhouding van de architectuuropleiding aan de Brugse Academie tot de maatschappelijke ontwikkelingen die zich in de 18de eeuw afspeelden op economisch en politiek vlak. Als volgende stap wordt nagegaan op welke wijze de architectuuropleiding aan de Academie het Brugse straatbeeld gedurende de 18de eeuw ook daadwerkelijk kon beïnvloeden. De stedelijke academies in de Zuidelijke Nederlanden behoorden in die periode immers tot de belangrijkste architecturale invloedskanalen. Zo kan er uiteindelijk worden geconcludeerd hoe de Brugse architecturale ontwikkelingen onderhevig waren aan de maatschappelijke ontwikkelingen op economisch en politiek vlak in de 18de eeuw.¹

¹ Dit artikel is een herwerkte versie van verschillende delen uit een masterproef voor de opleiding Monumenten-en Landschapszorg (nu: master Erfgoedstudies) aan de Universiteit Antwerpen: M. DEGRAEVE, *De Brugse gevelarchitectuur als getuige van economische en politieke ontwikkelingen in de 18de eeuw*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Antwerpen, 2016, 223 p. Met dank aan promotoren Dirk Laporte en Brigitte Beernaert voor de begeleiding bij het schrijven van deze thesis, aan Paul De Baere, Jan Esther en Piet Lombaerde voor hun feedback

HISTORIOGRAFISCHE SITUERING

De 18de-eeuwse geschiedenis van de Brugse Academie werd in het verleden al herhaaldelijk bestudeerd. Reeds op het einde van de 18de eeuw verrichtte Pieter Le Doulx (1730-1807) een onderzoek naar het leven en het werk van talrijke Brugse kunstenaars van in de middeleeuwen tot in zijn eigen tijd. In zijn ongepubliceerde handschrift 'Levens der konst-schilders, konsteners en konstenaeressen' komen vele prominente figuren uit de Brugse Academie aan bod, waaronder Paulus de Cock (1724-1801) en Joseph-Benoît Suvée (1743-1807).² Ook aan de 18de-eeuwse geschiedenis van de Brugse Academie wijdde hij een hoofdstuk. Le Doulx, die er zelf tot kunstschilder was opgeleid, schonk in 1715 zijn handschrift aan de Academie. Nadien verzorgde hij nog aanvullingen tot in 1801.³ Latere onderzoekers van de Academie en haar kunstenaars maakten veelvuldig gebruik van het handschrift, maar namen daarbij soms inaccuraatheden uit het werk van Le Doulx over.⁴ Zijn handschrift maakt deel uit van het rijke archief van de Brugse Academie, dat nu in het Brugse stadsarchief wordt bewaard.⁵

In de 19de eeuw bleef er belangstelling bestaan voor de vroege geschiedenis van de Brugse Academie. In 1861 publiceerde kunsthistoricus James Weale een 'Catalogue du Musée de l'Académie de Bruges' waarin hij een korte 'Notice historique' over de Academie opnam.⁶ Lodewijk Van Peteghem beschouwde de 18de eeuw als een bloeiperiode voor de Academie, in tegenstelling tot de 19de eeuw die werd overschaduwd door de "*kortzichtigheid des bestuurs van*

op de thesis, aan Inge Bertels, Heidi Deneweth en Stephanie Van de Voorde voor hun begeleiding bij het schrijven van dit artikel, en aan de anonieme referenten voor hun opmerkingen.

2 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 230.

3 N. GEIRNAERT, 'Pieter Le Doulx' biografieën: een kennismaking met de handschriften uit het stadsarchief, in: <www.historischebronnenbrugge.be> (Over vermaarde Bruggelingen), geraadpleegd op 15.03.2017.

4 Dit was onder meer het geval bij de biografie van Matthias De Visch, zie A. VAN DEN ABEELE, 'De biografie van Mathias De Visch (1701-1765). Enkele nieuwe gegevens', in: *Biekorf*, 81 (1981), p. 356-364.

5 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie. Over de brand in 1755, *cfr. infra*, p.344.

6 W.H.J. WEALE, *Catalogue du Musée de l'Académie de Bruges*, Brugge-Londen, 1861.

de Akademie". Dit schreef hij in 1854 in twee artikels over de 'Op en ondergang der Koninglyke Akademie van Beeldende Kunsten te Brugge' voor 'De Eendragt', een cultureel tijdschrift van liberale strekking. Vooral het directeurschap van de kunstschilder Albert Gregorius (1774-1853), die na veel kritiek op zijn conservatieve ideeën in 1852 was ontslagen als directeur, had volgens Van Peteghem tot de figuurlijke ondergang van de Academie geleid.⁷

De eerste wetenschappelijke studie van enige omvang verscheen in 1931 in de *Annales de la Société d'Émulation*. In hun artikel 'De Brugsche academie van 1765 tot 1775' focusten Eugeen Hosten en Egied Strubbe vooral op de rol van Jan Garemijn als schilder en directeur van de Vrije Academie (1765-1775) aan de hand van de notitieboekjes die Garemijn tijdens deze jaren bijhield.⁸

In 1958 verscheen een inventaris van het academiearchief van de hand van stadsarchivaris Albert Schouteet, met een inleiding waarin hij de grote lijnen van de 18de- en 19de-eeuwse geschiedenis van de Brugse Academie schetste.⁹ Iets diepgaander ging Schouteet te werk in zijn bijdrage voor het jubileumboek '250 jaar Academie voor Schone Kunsten te Brugge' dat verscheen in 1967.¹⁰ Hij behandelde er de geschiedenis van de Academie volgens de ambtsperiodes van de opeenvolgende directeurs. Een dergelijke ordening is echter weinig bevorderlijk om tot diepgaande inzichten te komen over de verhouding van de Academie tot de algemene maatschappelijke context, die vaak bepaald werd door ontwikkelingen op de lange termijn. Anne-Marie Retsin besteedde in haar licentiaatsverhandeling uit 1972 over de 'Geschiedenis van de Brugse Vrije Academie (1717-1881)' wel aandacht aan de toenmalige politieke, economische, sociale en culturele ontwikkelingen, maar

- 7 L. VAN PETEGHEM, 'Op en ondergang der Koninglyke Akademie van Beeldende Kunsten te Brugge', in: *De Eendragt, veertiendaagsch tydschrift voor letteren, kunsten en wetenschappen*, 8 (1854), nr. 25 en 26.
- 8 E. HOSTEN & E. STRUBBE, 'De Brugsche academie van 1765 tot 1775', in: *Annales de la Société d'Émulation*, 74 (1931), p. 97-120.
- 9 A. SCHOUTEET, *Inventaris van het archief van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Brugge (1717-1892)*, Brugge, 1958, 50 p.
- 10 A. SCHOUTEET, 'Beknopte geschiedenis van de vrije academie voor schone kunsten en van de stedelijke academie voor schone kunsten te Brugge', in: *250 jaar academie voor Schone Kunsten te Brugge (1717-1967)*, Brugge, 1970, p. 19-72.

in haar bespreking van de geschiedenis van de Academie volgde ze toch eveneens de rigide structuur van de opeenvolgende directeurs.¹¹ Het boek 'De Brugse Academie voor Schone Kunsten' van Jack Danlos uit 1987 bracht amper nieuwe informatie aan het licht en werd bovendien niet voorzien van bronvermeldingen.¹²

De eerste tentoonstelling waarin het historische belang van de Academie benadrukt werd vond plaats in 1991. In de Bogardenkapel, de expositieruimte van de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten, werd een tentoonstelling gewijd aan de 18de- en 19de-eeuwse artistieke realisaties van de Brugse Academie.¹³ De toon was gezet en drie jaar later verrichtte Dominiek Dendooven het tot dusver meest diepgravende onderzoek naar de Brugse Academie tijdens de 18de eeuw. In zijn licentiaatsverhandeling 'De Brugse Academie in de achttiende eeuw' behandelde hij op basis van een uitgebreid bronnenonderzoek het ontstaan van de Academie, de Academie als genootschap, de Academie als kunstschool en de uitstraling van de Academie.¹⁴ Hoewel bijv. de politieke context van de Academie (met name de relatie met de centrale overheid) wel degelijk aan bod komt, blijft het onderzoek grotendeels beschrijvend en wordt de Academie nauwelijks vanuit een breder maatschappelijk kader beschouwd. Niettemin is het tot op vandaag een standaardwerk.

Waar in alle vernoemde studies de Academie in haar geheel aan bod kwam, focuste An Desimpelaere in 1995 voor het eerst op de architectuuropleiding.¹⁵ In haar licentiaatsverhandeling onder-

11 A.-M. RETSIN, *Geschiedenis van de Brugse Vrije Academie (1717-1881)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, 1972, 190 p.

12 J. DANLOS, *De Brugse Academie voor Schone Kunsten*, Brugge, 1987, 173 p.

13 W. LELOUP, *Academia 18^e & 19^e eeuw, tentoonstelling Bogardenkapel 24 april-18 mei 1991*, Brugge, 1991, 7 p.

14 D. DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Vrije Universiteit Brussel, 1994, 444 p.

15 Voordien werd reeds zijdelings op het belang van deze architectuuropleiding gewezen na onderzoek door Jan Esther van de Brugse dienst Monumentenzorg naar het gebruik van de Gulden Snede in de gevelontwerpen van oud-leerlingen van de architectuuropleiding aan de Academie, met name bij het ambachtshuis van de kuipers (1768) door Lodewijk Feys, en bij de Reiegevel van het huis De Caese (1767) door Eugenius Goddyn. Zie: J. ESTHER, 'De analyse van een 18de-eeuwse arduinen gevel: het ambachtshuis van de kuipers in de Vlamingstraat in Brugge', in: *M&L*,

zocht ze de architectuurtekeningen van de academieleerlingen van 1757 tot 1830. Ze ontdekte sterke gelijkenissen met de prenten en traktaten van invloedrijke Franse architecten en architectuurtheoretici die de nieuwe classicistische bouwstijl promootten. Gelijkenissen tussen de architectuurtekeningen en de architecturale realiteit in het Brugse straatbeeld waren er volgens haar in veel mindere mate, maar ze waren evenmin geheel afwezig.¹⁶ Inge Mispelaere bouwde hier in 1999 op verder door in haar licentiaatsverhandeling de architectuurtekeningen van de Brugse Academie (1757-1800) te toetsen aan het architecturale principe van de ‘distribution’. Dit stel vaste regels met het oog op harmonie, comfort en schoonheid werd gepropageerd door de invloedrijke Franse architect Jacques-François Blondel (1705-1774) en was bepalend voor de planaanleg, decoratie en schikking van het interieur van de voorname ‘Hôtels de maître’ en ‘Maisons de plaisance’ tijdens de tweede helft van de 18de eeuw.¹⁷ Nadien hebben verschillende onderzoekers nog tal van andere deelaspecten van de werking van de Brugse Academie en haar leden onderzocht. Dirk Van de Vijver bestudeerde bijv. het boeken- en prentenbezit van de Academie en van enkele prominente Brugse architecten die aan de Academie verbonden waren.¹⁸

Ook de architectuuropleidingen in andere academies van de Zuidelijke Nederlanden en Frankrijk werden reeds diepgaand bestudeerd. Eric Hennaut¹⁹ en Victor-Gaston Martiny en Nadia

5 (1986), 6, p. 39; en J. ESTHER, ‘De Paribas en de Gulden Snede’, in: *Brugge die Scone*, 1989, 2, p. 7.

16 A. DESIMPELAERE, *Beredeneerde catalogus van architectuurtekeningen uit de Brugse academie 1757-1830*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KU Leuven, 1995, 2 delen.

17 I. MISPELAERE, *De distributie in de bekroonde wedstrijdtekeningen van de Brugse academie (1757-1800). Een bijdrage tot de studie van de ‘distribution à la française’ in de woningen van de begoede klasse in de Oostenrijkse Nederlanden tijdens de 18de eeuw*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KU Leuven, 1999. Over de ‘distribution’ van Blondel, zie bijv. M. ELEB-VIDAL & A. DEBARRE-BLANCHARD, *Architectures de la vie privée: maisons et mentalités XVIIe-XIXe siècles*, Brussel, 1989, 311 p.

18 D.R.E. VAN DE VIJVER, ‘Hendrik Pulinx jr., Emmanuel van Speybrouck en Paulus de Cock: drie Brugse architecten en hun professionele bibliotheek’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 147 (2010), p. 67-105.

19 E. HENNAUT, ‘L’académie et l’architecture Bruxelloise à la fin du XVIIIème siècle’, in: J.P. MIDANT (red.), *Académie de Bruxelles. Deux siècles d’architecture*, Brussel, 1989, p. 99-119.

Mosselmans²⁰ bestudeerden het architectuuronderwijs aan de Brusselse Academie. Monique Mosser en Daniel Rabreau onderzochten de architectuuropleiding aan de *Académie Royale* van Parijs.²¹ Internationale standaardwerken over academies werden onder andere geschreven door Nikolaus Pevsner²² en Daniel Roche.²³

In 2013 verrichtte Tim De Doncker vernieuwend onderzoek naar de Gentse Academie in de 18de eeuw. Hij stelde dat kunstacademies niet louter te beschouwen zijn als associaties voor kunstenaars die streefden naar een onderscheid tussen ‘hun’ vrije kunsten en de mechanische kunsten van de ambachtlieden. De academies waren volgens De Doncker volledig ingebed in een specifieke economische en politieke context die hun oprichting en bloei mogelijk maakte en soms ook hun ondergang veroorzaakte.²⁴

In dit artikel bouwen we verder op de vernieuwende bevindingen van De Doncker en onderzoeken we de oprichtingscontext van de Brugse Academie in 1717. Door haar ontwikkeling in een bredere maatschappelijke context te plaatsen - wat tot dusver amper gebeurde - komt de sterke inbedding van de Academie in de 18de-eeuwse stedelijke maatschappij aan het licht. Daarenboven tonen we aan hoe de toenmalige economische en politieke ontwikkelingen via de Academie uiteindelijk het uitzicht van het Brugse straatbeeld hebben bepaald.

20 V.G. MARTINY & N. MOSSELMANS, ‘L’enseignement de l’architecture à l’Académie des Beaux-Arts de Bruxelles. Des origines à la réforme de 1977’, in: MLDANT, *Académie de Bruxelles*, p. 19-82.

21 M. MOSSER & D. RABREAU, ‘L’academie royale et l’enseignement de l’architecture au XVIIIe siècle’, in: *Archives d’architecture moderne*, 25 (1983), p. 47-67.

22 N. PEVSNER, *Academies of Art: past and present*, Londen, 1940.

23 D. ROCHE, *Le siècle des Lumières en province. Academies et academiciens provinciaux 1680-1789*, *Civilisations et Sociétés* 62, Den Haag/Parijs, 1978.

24 T. DE DONCKER, *Hupsicheyt en hantgedaet: kunstacademie en ambachtsgilden te Gent ca. 1748-1800*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling Universiteit Gent, 2013, 451 p.

ARCHITECTUURONDERWIJS IN DE 18DE-EEUWSE ACADEMIES

Alvorens in te gaan op de 18de-eeuwse economische en politieke context van de Brugse Academie en haar architectuuropleiding, positioneren we die architectuuropleiding in het bredere kader van het architectuuronderwijs in de Zuidelijke Nederlanden.

In heel wat steden van de Zuidelijke Nederlanden ontstond er tijdens de 18de eeuw een hoge nood aan een nieuwe onderwijsinstelling die de plaatselijke vaklui de nodige vaardigheden kon bijbrengen om een moderne architecturale vormentaal te gaan toepassen. Het lag voor de traditioneel geschoolde ambachtslieden immers niet voor de hand om dergelijke architecturale innovaties te integreren in hun dagelijkse bouwpraktijk, waarop plaatselijke corporatieve tradities nog steeds sterk hun stempel drukten.²⁵ Om hieraan tegemoet te komen werd in tal van stedelijke academies een architectuuropleiding ingericht.

De architecturale innovaties kwamen tijdens de 18de eeuw nagevoel zonder uitzondering overgewaaid uit Frankrijk, dat op cultureel vlak de toon aangaf in heel Europa.²⁶ De Franse historicus François Souchal stelde dat de Franse architecturale invloed zich in de Zuidelijke Nederlanden in de 18de eeuw op drie wijzen manifesteerde: door directe interventie van Franse architecten, door de vorming van Zuid-Nederlandse architecten in Parijs, en door de verspreiding van gedrukte Franse traktaten, geïllustreerd met gravures.²⁷ Volgens Dirk Van de Vijver had elk van deze mechanismen zijn eigen invloedssfeer. De individuele activiteit van Franse architecten richtte zich doorgaans tot

25 E. DE JONG, 'Eenvoudige grootheid'. Architectuur in Nederland 1765-1800', in: F. GRIJZENHOUT & C. VAN TUYLL VAN SEROOSKERKEN (red.), *Edele eenvoud. Neo-classicisme in Nederland, 1765-1800*, Zwolle, 1989, p. 49.

26 J. VAN CLEVEN, 'Le goût français', een nieuwe leefcultuur', in: L. DHONDT (red.), *18de-eeuwse Architectuur in België*, Tiel, 1998, p. 17.

27 F. SOUCHAL, 'L'influence française dans l'architecture des Pays-Bas méridionaux et de la Principauté de Liège au XVIIIe siècle', in: H. HASQUIN & R. MORTIER (red.), *L'influence française dans les Pays-Bas autrichiens et la principauté de Liège au temps de Voltaire et de Jean-Jacques Rousseau*, Brussel, 1979 (Etudes sur le XVIIIe siècle, 6), p. 16.

de hoogste sociale lagen van het hof, de hoge aristocratie en de rijke burgerij. De Franse vorming van lokale architecten (bijv. in 'l'Ecole d'Architecture de l'Académie Royale d'Architecture', de 'Ecole des Arts' van Jacques-François Blondel, 'l'Ecole gratuite de Dessin', of in één van de vele kleine private scholen in Parijs) had dan weer veeleer effect op regionaal vlak. In Parijs opgeleide architecten stegen in aanzien ten opzichte van lokaal opgeleide architecten en wisten de plaatselijke architectuur te revolutioneren door een openbare functie uit te oefenen (zoals Hendrik Pulinx de jonge, 1724-1787) of door een rol in het plaatselijke architectuuronderwijs op te nemen (zoals Paulus de Cock, *cfr. infra*). De traktaten ten slotte hadden een veel bredere doelgroep. Ze werden vlot verspreid in het professionele milieu, in het architectuuronderwijs en bij de opdrachtgevers.²⁸ Het plaatselijke architectuuronderwijs in een academie vormde dus een belangrijk doorgeefluik om de Franse architecturale vernieuwingen te integreren in de lokale bouwpraktijk.

Vooraf tijdens de tweede helft van de 18de eeuw breidde het aantal academies zich sterk uit. Na Antwerpen (1663), Brussel (1711) en Brugge (1717) werden nu ook academies opgericht in onder meer Gent (1751), Kortrijk (1760), Mechelen (1771), Leper (1778) en Leuven (1788).²⁹ Het merendeel van de academies vond zijn oorsprong in een privé-initiatief van artiesten dat gefinancierd werd door plaatselijke notabelen. De oprichting van een academie was echter geen eenvoudige onderneming. Ambachten hadden in de steden immers een monopolie verworven om een bepaalde artistieke praktijk uit te oefenen en om leerjongens daarin op te leiden. Dit corporatieve privilege kon enkel doorbroken worden wanneer de initiatiefnemer voor de oprichting van een academie de steun verkreeg van het stadsbestuur en soms zelfs van de centrale regering.³⁰ Pas in 1773 vaardigde keizerin Maria Theresia algemeen uit

28 D.R.E. VAN DE VIJVER, *Les relations Franco-Belges dans l'architecture des Pays-Bas méridionaux 1750-1830, onuitgegeven doctoraatsverhandeling KU Leuven, 2000, dl. 1, p. 563.*

29 D.R.E. VAN DE VIJVER, 'Architectuur in de Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik, ca. 1760-1794', in: L. DHONDT (red.), *18de-eeuwse Architectuur in België*, Tiel, 1998, p. 141.

30 D.R.E. VAN DE VIJVER, *Ingenieurs en architecten op de drempel van een nieuwe tijd (1750-1830)*, Leuven, 2003, p. 65.

dat kunstenaars zich niet langer in een ambacht moesten inschrijven.³¹

In de meeste academies werd het architectuuronderwijs georganiseerd in opeenvolgende klassen, waarin de leerlingen telkens een hoger niveau van bekwaamheid verwierven. De Brugse Academie telde drie architectuurklassen die elk twee jaar omvatten. De volledige architectuuropleiding duurde er dus zes jaar. Naast zuiver theoretische lessen bestond het architectuuronderwijs vooral uit tekenlessen naar modellen van de meest prominente gebouwen. Het onderzoek van Van de Vijver naar de aankooppolitiek van boeken en prenten door de Brugse, Gentse en Brusselse Academie toont het belang aan van traktaten en 'recueils' van Franse modellen in het academieonderwijs. Het architectuuronderwijs naar model zorgde ervoor dat bouwmeesters op de hoogte werden gebracht van de nieuwe Franse architecturale concepten. Die beïnvloeding werd volgens Van de Vijver goed zichtbaar in het straatbeeld van de stedelijke centra vanaf het begin van de jaren 1770.³²

Alvorens dieper in te gaan op de wijze waarop het architectuuronderwijs aan de Brugse Academie het straatbeeld bepaalde, analyseren we de oprichting en ontwikkeling van de Brugse Academie in haar 18de-eeuwse economische en politieke context.

DE OPRICHTING VAN DE BRUGSE ACADEMIE (1717)

Omtrent de oprichting van de Brugse Academie is in de secundaire literatuur tot dusver steeds dezelfde context geschetst die naar voren komt uit de schaarse vroeg-18de-eeuwse bronnen in het academiearchief. Daarin bevindt zich een afschrift van een rekest dat enkele Brugse kunstschilders en notabelen (waaronder verschillende schepenen van de stad en het Brugse Vrije) op 4 februari 1716 indienden bij het Brugse stadsbestuur. Ze wensten de kunstschilders af te scheiden van het bestaande beeldenma-

31 L. VERPOEST, *Architectuuronderwijs in België, 1830-1980: aspecten van de institutionele geschiedenis*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KU Leuven, 1984, dl. 1, p. 1.41-42.

32 Voor het voorgaande, zie: VAN DE VIJVER, *Les relations Franco-Belges*, dl. 1, p. 56-58, 157-160, 234, 301, 390 en 399.

kersambacht, dat volgens hen de schilderkunst niet naar waarde schatte, zich veeleer concentreerde op “*het clackschilderen, te weten met te schilderen deuren, veynsteren ende alle andere effen gronden sonder teeckenijnghe*”.³³

Vanuit de corporatieve wereld kwam er een hevige tegenstand op gang tegen het rekwest. In het beeldenmakersambacht stelde men dat enkel de leden van hun ambacht de teken- en schilderkunst mochten beoefenen. Het kostte het stadsbestuur ruim anderhalf jaar om het ambacht te doen zwichten. En op 8 november 1717 werd er met een Hallengebod uiteindelijk ingegaan op het verzoek van de kunstschilders en de notabelen. In de literatuur wordt dit algemeen als de officiële oprichtingsdatum van de Brugse Academie beschouwd, hoewel er pas vanaf 1720 een “*Vrije ende excempte Confrerie van de teeken- ende schilderconst*” opduikt in de bronnen.³⁴ Volgens Dirk Van de Vijver werd er van bij het begin ook bouwkunst onderwezen in de Brugse Academie.³⁵ Allicht was het daarmee de eerste academische architectuuropleiding in het huidige België.³⁶

Ondanks de aanvankelijke corporatieve weerstand sloten ambachtsleerlingen zich vrijwel meteen in groten getale aan bij de Academie. Ze werden er bijgeschoold tot bedreven vaklieden die op de hoogte waren van de meest recente artistieke trends en een grote ontwerpvaardigheid aan de dag konden leggen.³⁷ Deze omslag in de houding van de ambachtslieden kan worden verklaard

33 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 1: Boek van de confrerie van de vrye ende exempte schilder en teekenkunst, f. 1r-2v.

34 DENDOoven, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, p. 36.

35 VAN DE VIJVER, ‘Hendrik Pulinx jr., Emmanuel van Speybrouck en Paulus de Cock’, p. 80.

36 Aan de Antwerpse Academie, opgericht in 1663, werd pas in 1756 (en definitief in 1765) een architectuuropleiding ingericht. De verhoogde bouwactiviteit had een opleiding in de bouwkunst voor de ambachtslieden er toen pas werkelijk noodzakelijk gemaakt. Zie: P. LOMBAERDE, ‘Het adagio van de klassieke orden en de perspectief (1663-1794)’, in: E. DE VOS & P. LOMBAERDE (red.), *Van academie tot universiteit. 350 jaar architectuur in Antwerpen*, Antwerpen, 2013, p. 32-53. Aan de Brusselse Academie, gesticht in 1711, werden pas vanaf de jaren 1760 architectuurlessen gegeven. Zie: MARTINY & MOSSELMANS, ‘L’enseignement de l’architecture’, p. 20.

37 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 1: Boek van de confrerie van de vrye ende exempte schilder en teekenkunst, f. 8r-9v.

door de vrij bijzondere economische context ten tijde van de oprichting in beschouwing te nemen. Ook De Doncker deed dit bij zijn analyse van de oprichting van de Gentse Academie in 1751. Hij kadert deze oprichting in de toenemende vraag van de welgestelde Gentse burgerij naar esthetisch vormgegeven producten en architecturaal verfijnde, Frans-geïnspireerde woningen. Lokaal was de daartoe vereiste kennis en ontwerpvaardigheid echter amper voorhanden. Enkel arbeidskrachten van buiten de stad konden aan de hoge vraag van de stedelijke elite voldoen. Zij hadden het vereiste vakmanschap verworven via meerdere kortlopende contracten bij verschillende meesters, waardoor zij vaak nieuwe stijlen en technieken op de werf konden introduceren. Het Gentse stadsbestuur beseftte in 1751 dat de werkgelegenheid voor de plaatselijke ambachtlieden sterk zou toenemen als zij door een opleiding in een Academie een zelfde niveau van bekwaamheid zouden bereiken als de vreemde arbeiders. Volgens De Doncker was de Gentse Academie bij aanvang dus allerminst een artistieke associatie van kunstenaars die zich uit het corporatieve gareel wilden bevrijden. Het waren integendeel de Gentse metselaars en timmerlieden aan het hoofd van bouwbedrijven die ondervonden dat *“het publicq eenen afkeer heeft tot het bouwen”*, aangezien de lokale arbeidskrachten niet bekwaam genoeg waren om de toenemende consumptie-eisen van de opdrachtgevers in te willigen.³⁸

De Doncker stelt dat de omslag in de functie van de academies - van kunstonderwijs ten dienste van de ‘Schone Kunsten’, naar kunstonderwijs ten dienste van de ambachtlieden - zich pas vanaf 1750 duidelijk manifesteerde.³⁹ Christophe Loir bevestigt dat een dergelijk *“public sensibilisé”* met hoge consumptie-eisen pas vanaf het midden van de 18de eeuw tot stand kwam in de Zuidelijke

38 T. DE DONCKER, ‘Academisme in het straatbeeld: de bouwscène in de tweede helft van de 18de eeuw te Gent’, in: *Dienst Monumentenzorg en Architectuur Gent: Lezingen 2014, 2015*, p. 18-19. Over deze verfijnde, Frans-geïnspireerde huizenbouw in Gent in de tweede helft van de 18de eeuw, zie: S. DEROM & A. STROOBANTS, ‘Bouwen in functie van een verfijnde levensstijl’, in: G. VAN DOORNE (red.), *Een remarquabel ambellissement. Gentse wooncultuur in Mozarts tijd*, Gent, 1991, p. 32-39.

39 DE DONCKER, *Hupsicheyt en hantgedaet*, p. 75.

Nederlanden.⁴⁰ Ook volgens Pevsner waren academies voordien vooral instellingen die niets dan de bevordering van de kunsten tot doel hadden.⁴¹ Indien deze redeneringen naar Brugge worden doorgetrokken, zou de Brugse Academie in de eerste helft van de 18de eeuw daadwerkelijk slechts een louter artistieke vereniging geweest zijn van kunstenaars die niet langer tot de corporatieve wereld wilden behoren. De specifieke economische situatie in Brugge rond 1717 wijst er echter op dat er, in een opvallende parallel met de Gentse situatie van 1751, meer aan de hand was. Ook toen al wilden de Brugse ambachtslieden zich in de Academie bekwamen om de - weliswaar zeer tijdelijk - verhoogde consumptie-eisen van de burgerij te kunnen inlossen.

Vier jaar vòòr de oprichting van de Brugse Academie eindigde de Spaanse Successieoorlog. De vele oorlogsverrichtingen in de Zuidelijke Nederlanden hadden er tijdens die oorlog voor een ware economische crisis gezorgd. De graanprijzen namen een hoge vlucht, waardoor de levensstandaard van de gewone consumenten kelderde, en daarmee ook hun vraag naar niet-levensnoodzakelijke producten.⁴² De bouwactiviteit kende een sterke afname in deze periode, wat volgens de Britse historicus John Parry Lewis kenmerkend was voor oorlogsjaren. Hij wijst op een inverse relatie in de 18de eeuw tussen publieke uitgaven voor het leger enerzijds en houtimport en andere indicatoren voor de bouwactiviteit anderzijds. Oorlog zorgde voor een tekort aan werkkrachten, een tekort aan bouwhout, hoge overheidsleningen en een export van munt om de troepen te betalen.⁴³ De dalende vraag naar kwaliteitsvolle woningen deed bovendien de vastgoedprijzen kelderen. Investerings in woningbouw en -renovatie brachten met derge-

40 C. LOIR, *L'émergence des Beaux-Arts en Belgique. Institutions, artistes, public et patrimoine (1773-1835)*, Brussel, 2004 (Etudes sur le XVIIIe siècle, 10), p. 37.

41 PEVSNER, *Academies of Art*, p. 159.

42 A. VERHULST, 'Prijzen van granen, boter en kaas te Brugge volgens de "slag" van het Sint-Donatianskapittel (1348-1801)', in: C. VERLINDEN & E. SCHOLLIERS (red.), *Dokumenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant. Deel II A (XIVe-XIXe eeuw)*, Brugge, 1965, p. 40-42.

43 J.P. LEWIS, *Building cycles and Britain's growth*, New York, 1965, p. 192.

lijke lage vastgoedprijzen amper iets op voor de eigenaars, wat de bouwactiviteit nog meer afremde.⁴⁴

In 1713 werd de Vrede van Utrecht gesloten, waarbij Spaanse bezittingen in de Zuidelijke Nederlanden aan de Oostenrijks-Habsburgse keizer Karel VI werden toegewezen. Na een lange periode van oorlogen heerste er voortaan politieke stabiliteit onder het nieuwe Oostenrijkse bewind. Vele huiseigenaars in Brugge grepen hun kans om de eerder ingestelde herstel- en renovatiewerken uit te voeren. Nieuwbouw was daarentegen amper aan de orde, aangezien dit op demografisch vlak toen nog niet vereist was.⁴⁵ De periode van stabiliteit na 1713 uitte zich ook in andere symptomen van relatieve welvaart, zoals een koopkrachtverbetering, af te leiden uit de sterke daling van de tarweprijzen in deze jaren.⁴⁶

We kunnen dus veronderstellen dat er in Brugge een zeker economisch optimisme heerste in de korte periode vanaf 1713. Dit zorgde voor een toenemende vraag naar de consumptie van niet-levensnoodzakelijke producten, in het bijzonder bij de kapitaalkrachtige stedelijke elite. Bij hen manifesteerde er zich vanaf 1713 een groeiende behoefte aan een verfijnde levensstijl, waarbij men kon pronken met kundige ontwerpen en vervaardigde producten en huizen. Op die manier werd bijv. de verspreiding van de nieuwe classicerende barokstijl in het straatbeeld sterk bevorderd. Deze artistieke overgangsstijl werd gekenmerkt door een toenemende Franse classicerende invloed die werd gesynthetiseerd met de erfenis van de Italiaanse barok. Statigheid en symmetrie kregen de voorkeur boven plasticiteit en dynamiek.⁴⁷ Het werd de bouwstijl bij uitstek voor de gegoede burgers om hun smaak en modebewustzijn te

44 H. DENEWETH, *Huizen en mensen. Wonen, verbouwen, investeren en lenen in drie Brugse wijken van de late middeleeuwen tot de negentiende eeuw*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling Vrije Universiteit Brussel, 2008, dl. 2, p. 752.

45 H. DENEWETH, 'The economic situation and its influence on building and renovating in Bruges during the 16th-18th centuries', in: J.-F. CHAUVARD & L. MOCARELLI (red.), *L'économie de la construction dans l'Italie moderne*, Rome, 2007 (Mélanges de l'École Française de Rome 119/2), p. 542-544.

46 DENEWETH, *Huizen en mensen*, dl. 2, p. 898.

47 J.P. ESTHER, 'Bouwkunst', in: H. LIEBAERS, e.a. (red.), *Vlaamse kunst van de oorsprong tot heden*, Antwerpen, 1985, p. 370.

demonstreren. Enkele prestigieuze klok- en halsgevels die in deze periode in Brugge werden opgetrokken getuigen hiervan.⁴⁸

Het is in deze zeer specifieke context dat de oprichting van de Brugse Academie en haar succes bij heel wat leerlingen uit het corporatieve milieu moeten worden gezien. Om aan de sterk toegenomen consumptie-eisen van de stedelijke elite tegemoet te kunnen komen ondervonden de lokale producenten dat een betere opleiding noodzakelijk was. Een academie bood hiertoe een uitstekend middel. De consumenten waren vanzelfsprekend eveneens vragende partij voor de oprichting van een academie. Vele leden van de stedelijke elite, waaronder verschillende hoge magistraten van het Brugse Vrije, werden reeds in de beginjaren confrater en zij voorzagen de Academie van voldoende middelen om haar doelstellingen te realiseren.

De bevinding dat een toegenomen vraag van de stedelijke elite naar verfijnde producten een belangrijke factor was in de oprichting van de Brugse Academie wordt kracht bijgezet door het feit dat de Academie aanvankelijk geen lang leven beschoren was. Een algemene conjuncturele malaise in de jaren 1720 deed de Brugse Academie al snel weer de das om. De hoge verwachtingen die de Vrede van Utrecht had opgeroepen konden namelijk niet worden ingelost. De overgang van het Spaanse naar het Oostenrijkse bewind zorgde voor het verlies van enorme koloniale afzetmarkten voor de Zuidelijke Nederlanden. Dit leidde tot een crisis in de stedelijke textielnijverheid. Omdat de huisnijverheid op het platteland wel een sterke opgang kende, werden de meeste steden geteisterd door desurbanisatie. Het Brugse bevolkingscijfer daalde van 37.000 in 1710 naar 28.500 in 1740.⁴⁹ Dit deed vanzelfsprekend de vraag naar huisvesting, de vastgoedprijzen en de bouwactiviteit opnieuw aanzienlijk afnemen. Het merendeel van de bevolking was bovendien afhankelijk van de aanwezigheid van voldoende krediet om te kunnen bouwen of verbouwen. De

48 Zoals de prominente gevel in de Steenstraat 20 uit 1716.

49 H. DENEWETH, 'Een demografische knoop ontward? Brugse bevolkingscijfers voor de vroegmoderne tijd', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 147 (2010), p. 29 en 40-41.

kredietmarkten leden echter sterk onder de algemene handelsrecessie. De mercantilistische politiek van de buurlanden werkte de Brugse exportnijverheid tegen. De politieke omstandigheden lieten de Oostenrijkse regering niet toe om de binnenlandse markt tegen buitenlandse concurrentie te beschermen.⁵⁰ In perioden van hoogconjunctuur kon het ruime kapitaal aanbod de grote vraag naar krediet probleemloos beantwoorden.⁵¹ Als er door een handelsrecessie echter plots niet langer voldoende kapitaal voorhanden was, werd de bouwactiviteit ineens bijzonder gevoelig voor versturende exogene factoren zoals een dalend bevolkingsaantal.⁵² Tegelijk met de algemene conjuncturele neergang vanaf de jaren 1720 nam ook de interesse van de stedelingen in verfijnde producten en woonsten af. De meeste gegoede burgers waren niet langer bereid om grote renovatie- en verfraaiingsprojecten uit te voeren aan hun woningen. Het aantal confraters van de Academie zwakte zienderogen af, waardoor de Academie reeds in 1726 tegen een te hoge schuldenlast aankeek en de deuren moest sluiten.⁵³

Pas tegen het einde van de jaren 1730 herwon de stedelijke elite aan slagkracht. De meest welgestelde burgers lieten opnieuw opsmukkende renovaties uitvoeren aan hun eigen woonhuizen in de stad.⁵⁴ Hun vraag naar niet-levensnoodzakelijke producten nam wederom toe, en aldus ook hun steun voor de heroprichting van de Academie. Zo werd vanuit de private kunstschool van Matthias De Visch⁵⁵ de Brugse Academie in 1739 heropgericht, gefinancierd

50 F. MASSON, *De Brugse huishuren, 1500-1796*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent, 1968, p. 148.

51 J. DAMBRUYNE & G.J. BRAL, 'Periode 1540-1795', in: J. DAMBRUYNE, G.J. BRAL, A. RAMBAUT & D. LAPORTE, *Een stad in opbouw: Gent van 1540 tot de wereldtentoonstelling van 1913*, Tiel, 1992, p. 28.

52 A. KNOTTER, 'Bouwgolven in Amsterdam in de 17^e eeuw' in: P.M.M. KLEP, e.a. (red.), *Wonen in het verleden, 17^e-20^e eeuw. Economie, politiek, volkshuisvesting, cultuur en bibliografie*, Amsterdam, 1987, p. 26.

53 DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, p. 51; BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 1: Boek van de confrerie van de vrye ende exempte schilder en teekenkunst, f. 6v-7r.

54 DENEWETH, *Huizen en mensen*, dl. 2, p. 489.

55 De Visch (1701-1765) had tijdens de eerste jaren van de Brugse Academie er zijn opleiding tot kunstschilder genoten en vertrok nadien naar Italië. In 1732 keerde hij terug naar Brugge en in 1735 richtte hij er een private kunstschool op, zie: D. DENDOOVEN, 'Het leven van Matthijs De Visch', in: D. DENDOOVEN & J. SNICK (red.), *Matthijs De Visch, 1701-1765*, Reninge, 2001, p. 43-91.

door een aanzienlijk aantal leden van de stedelijke elite.⁵⁶ Albert Claesman, burgemeester van het Brugse Vrije, tekende bijv. in 1739 in als confrater van de Academie. Amper twee jaar later liet hij een prestigieus ‘hôtel de maître’ optrekken in de Sint-Jakobsstraat, een woning die zijn status bevestigde. Het Hotel Claesman was één van slechts twee statige stadswoningen ‘entre cour et jardin’ die in Brugge werden gebouwd tijdens de 18de eeuw.⁵⁷

De Doncker ziet in dit brede draagvlak van de stedelijke elite, alsook in de aanwezigheid van een stijgend aantal ambachtslieden onder de confraters, een indicatie dat aan de heroprichting van de Brugse Academie in 1739 inderdaad gelijkaardige motieven ten grondslag lagen als aan de oprichting van de Gentse Academie in 1751: een poging om aan de onbekwaamheid van de lokale ambachtslieden te verhelpen; om aan de hogere eisen van de gegoede consumenten tegemoet te komen.⁵⁸ Deze motieven waren echter ook al aanwezig - zij het zeer kortstondig - naar aanleiding van de eerste oprichting van de Academie in 1717. Dit blijkt des te meer uit een pleidooi voor de heroprichting van de Academie in 1738 van schout Philippe-Charles de Schieter de Maelstaple (1686-1755), die in 1725 reeds was verkozen tot ‘protecteur’ van de Academie:

“Het onderblijven der gheseyde soo loffelicke ende nuttighe exercitie ende leeringhe vande teeckenconste ende architecture, [is] tot onuytsprekelick nadeel van het publycq ende directelick jeghens den luyster ende jeghens den welstant van de stad. [De] soo cort ghedeurde exercitie [is] van soo goede uytwerckinghe geweest, dat d’effecten van dien

56 Onder de confraters die intekenden naar aanleiding van de heroprichting in 1739 bevonden zich veel prominente namen. Naast Philippe-Charles de Schieter de Maelstaple en Albert Claesman ging het onder meer om Aybert van Hueme de Schiervelde (burgemeester van de stad), tesorier Ignace van Toers, Pierre Ignace de L’Espée de Straeten en schepen Charles Custis. Zie: BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 1: Boek van de confrerie van de vrye ende exempte schilder en teekenkunst, f. 10v-11r.

57 B. BEERNAERT, ‘Het huis Claesman of het verhaal van “een schoon ende notabel parcheel van een huys heel splendide ende somptueus gebouwd”’, in: J. RAU, B. BEERNAERT, e.a., *1847-1997, 150 jaar Conservatorium Brugge. Historische aspecten*, Brugge, 1997, p. 12.

58 DE DONCKER, *Hupsicheyt en hantgedaet*, p. 338.

De gevel 'côté jardin' van het Hotel Claesman (Sint-Jakobsstraat 23) uit 1741 - foto Matthijs Degraeve 17-06-2016

noch daghelix worden bemerckt, niet alleene aen de jonghe meesters timmerlieden, schrijnwerckers, matsenaers, beeldthauwers, steenhauwers, schipwerckers, silver en goutsmeden, isersmeden ende de schilderconst, emmers generaelick in alle de wercken van architecture, nemaer datter selfs differente jonckheden alsoo alhier gheleert hebbende de beghinselen van teeckenconst groote promotien ende vervooringhe bekommen hebben in de groote academien van [. . .] Vranckeryck ende Italien. Door welcke onderblyvinghe van soo noodighe leeringhe [. . .] het publycq alsoo comt te missen de perfecte uytwerckinghe van alle gebauwen ende van alle andere wercken, dependent aende selve ambachten ende neeringhen. Om welcke soo schadelicke inconuenienten te redresseren emmers het voorder ghevolgh daervan te beletten, tot utiliteyt van het publycq ende tot opqueecken van ervaeren wercklieden oock tot meerder luyjster van dese stadt.”⁵⁹

De Schietere de Maelstaple maakt hier allesbehalve melding van een opleving van de kunsten in de stad dankzij een bevrijding van

59 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 1: Boek van de confrerie van de vrye ende exempte schilder en teekenkunst, f.8r-gv.

de kunstenaars uit het corporatieve stelsel. Integendeel waren het net ambachtslieden die al in de jaren 1717-1726 een grote bekwaamheid hadden verworven - ook op het vlak van architectuur - dankzij het onderwijs in de Academie. De vraag van de stedelijke elite naar deze grote vaardigheid van plaatselijke ambachtslieden was naderhand opnieuw afgenomen, maar uit het pleidooi van de Schietere de Maelstaple blijkt dat ze tegen 1738 opnieuw even sterk aanwezig was als in 1717.

DE ACADEMIE ALS BASTION VAN KEIZERSGEZINDHEID

Waar de Brugse Academie tijdens de eerste helft van de 18de eeuw nog vooral een speelbal was van de economische conjuncturele omstandigheden, werd het lot van de Academie tijdens de tweede helft van de 18de eeuw veeleer bezegeld door politieke ontwikkelingen. Het kantelpunt in deze evolutie was de hevige brand in de nacht van 28 op 29 januari 1755 in de Poortersloge, waar de lokalen van de Academie tussen 1720 en 1726 en opnieuw sedert 1739 gevestigd waren. De inboedel en de kunstwerken van de Academie gingen bij deze brand nagenoeg geheel verloren. De Academie was echter al zodanig belangrijk geworden voor de stedelijke notabelen dat ze vrijwel onmiddellijk het initiatief namen om de Poortersloge op te knappen zodat de Academie haar werking zo snel mogelijk kon hervatten.⁶⁰

Kort na de brand stuurden enkele leden van de Brugse Academie een rekest naar Karel van Lotharingen (1712-1780). Deze landvoogd vertegenwoordigde keizerin Maria Theresia (1717-1780) in de Oostenrijkse Nederlanden en stond bekend als een groot kunst- en cultuurliefhebber. In het rekest vroeg men hem daarom of hij de Brugse Academie onder zijn bescherming wilde nemen.⁶¹ Dit had hij kort voordien ook al gedaan voor de Gentse en de Antwerpse Academie. Zijn protectoraat zou de Brugse Academie nog meer prestige opleveren, waardoor ze haar aantal confraters - en daarmee ook haar voor de herstelwerken broodnodige inkomsten - verder

60 DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, p. 59.

61 Datzelfde jaar 1755 was immers de voorgaande 'protecteur' Philippe-Charles de Schietere de Maelstaple overleden, dus moest men op zoek naar een opvolger.

zou zien toenemen.⁶² Karel van Lotharingen stemde op 19 april 1755 in met het verzoek.⁶³ Dit bracht de Academie onmiddellijk in het middelpunt van de belangstelling, met het gewenste effect tot gevolg. Lidmaatschap van de Academie werd - net als lidmaatschap van een schuttersgilde - al snel een statussymbool.⁶⁴ Hoewel ook sommige Bruggelingen uit de middenklasse confrater werden, bleef het lidmaatschap bovenal een zaak van de stedelijke elite. Kunstenaars, zelfs met inbegrip van timmerlieden, metselaars en zilversmeden, vormden slechts een minderheid.⁶⁵ Ook het stadsbestuur en de magistraat van het Brugse Vrije engageerden zich ertoe om de Academie geldelijk te ondersteunen.⁶⁶ Door deze omvangrijke financiële instroom via verschillende kanalen konden de lessen in de Poortersloge reeds in november 1755 hervat worden.⁶⁷ Een belangrijk gevolg op lange termijn was dat de Academie zich op deze manier vanaf 1755 veel steviger dan voorheen verbond met het politieke bewind, zowel lokale als hogere bestuursniveaus.

De Academie werd in de eerste plaats sterk afhankelijk van de steun van de vorst, keizerin Maria Theresia (1717-1780). Haar steun was eerder symbolisch dan materieel, maar ze garandeerde zo wel het voortbestaan van de Academie. De centrale overheid bevestigde haar steun in 1769 door de Academie een 'koninklijk'

62 DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, p. 63.

63 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 1: Boek van de confrerie van de vrye ende exempte schilder en teekenkunst, f. 180r.

64 DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, p. 54. Nog meer dan de Academie vormde de Sint-Jorisgilde het brandpunt van het stedelijke high-societyleven, zie: A. VAN DEN ABEELE, 'Lauwereyns de Roosendaale de Diepenhede, jonkheer Charles Pierre, schepen van Brugge, typisch vertegenwoordiger van de ambtsadel', in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl.13, Brussel, 1990, kol. 480-483.

65 DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, p. 175.

66 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 2: Academie 1756-1826, Processen-verbaal van de vergaderingen van de Jointe, 14/02/1756.

67 A. SCHOUTEET, *Ghedinckboek van M.F. Allaert, Brugsekroniekover 1713-1787*, Brugge, 1953, p. 23.

predicaat te schenken en jaarlijks drie zilveren prijsmedailles te bezorgen.⁶⁸

Als wederdienst voor deze vorstelijke patronage sprak de Academie haar onvoorwaardelijke steun uit voor het keizerlijke bewind.⁶⁹ De bestuursleden van de Academie waren vòòr 1787, net als de Brugse stadsmagistraten⁷⁰, onverdeeld keizersgezind. Robert Van Severen, abt van de Duinenabdij en president van de Academie van 1765 tot 1770, stond bijv. bekend als royalist, zelfs ten tijde van de door traditionalistische geestelijken gesteunde Brabantse Omwenteling in 1790.⁷¹ Los daarvan werd het staatsgezag ook verheerlijkt in de artistieke productie van de Brugse Academie, of werd het op zijn minst allesbehalve gecontesteerd. Hoogbaljuw Pieter François de Vooght, de belangrijkste vertegenwoordiger van de vorst in Brugge en tevens president van het academiebestuur, gaf bijv. opdracht tot het maken van een schilderij waarop Karel van Lotharingen werd voorgesteld als beschermheer van de kunsten in Brugge. Wellicht schonk de Vooght dit schilderij aan de Academie naar aanleiding van zijn afscheid als president van het academiebestuur in 1762.⁷²

Het architectuuronderwijs van de Academie nam dan weer architecturale concepten over die de keizerlijke macht benadrukten. Van de Vijver formuleert de hypothese dat de adoptie van de nieuwe classicistische smaak (de 'goût à la grecque') in de belangrijk-

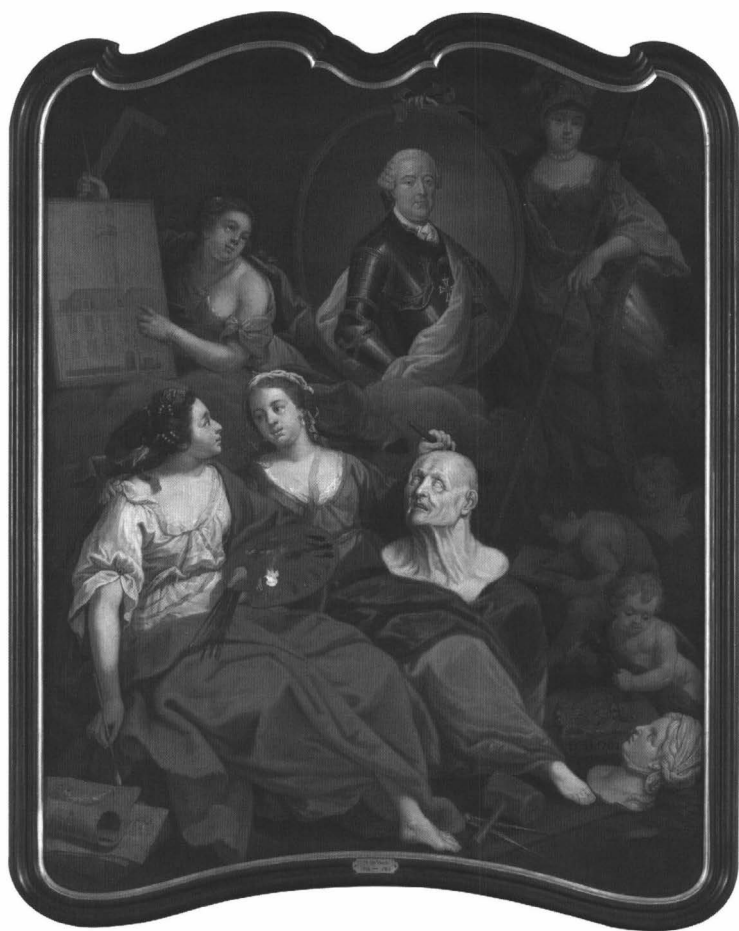
68 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 1bis: Bouck vande confrerie vande Vrije ende Exempte schilder en teeckenkonst, f. 13, brief van Cobenzl aan de stadsmagistraat, 25/03/1769.

69 DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, p. 355.

70 Y. VANDEN BERGHE, *Jacobijnen en Traditionalisten. De reacties van de Bruggelingen in de Revolutietijd (1780-1794)*, Brussel, 1972 (Pro Civitate Historische Uitgaven, reeks in -8°, 32), dl. 1, p. 137.

71 J. BONNY, 'De Duinenabdij te Brugge (1627-1796)', in: DENAUX & VANDEN BERGHE, *De Duinenabdij en het Grootseminarie*, p. 38 - n.v.d.r.: tijdens de Opstand was de stemming in de Duinenabdij even patriottisch als in andere Brugse kloosters - zo tekende de abdij volgens de *Gazette van Gend* van 7 juni en 5 juli 1790 in voor het onderhoud van 30 rekruten voor het leger. Wel leende de abt slechts 9.000 i.p.v. de gevraagde 100.000 fl. aan de Staten van Vlaanderen (BRUGGE, *Bischoffelijk Archief*, E105, 15/05/1790).

72 L. VAN KERKHOVEN, 'Catalogus schilderijen', in: S. JANSSENS & P. KNOLLE (red.), *Brugge-Parijs-Rome. Joseph Benoît Suwée en het neoclassicisme*, Gent, 2007, p. 60.

Schilderij in opdracht van hoogbaljuw de Vooght, 'Karel van Lotharingen als beschermheer van de kunsten' door Matthias de Visch (1762) - Musea Brugge, Groeningemuseum, Lukas-Art in Flanders, foto Dominique Provost

ste steden een uiting was van het aanhangen van het Oostenrijkse bewind.⁷³ An Desimpelaere stelt deze stijlverschuiving van rococo naar classicisme al in de jaren 1766-1768 vast op de architectuurtekeningen van de Brugse academieleerlingen.⁷⁴

Op deze manier kwam er een wederzijdse alliantie tussen de Academie en het keizerlijk gezag tot stand. De Academie van Brugge werd, net als de academies elders in de Oostenrijkse Nederlanden, in de tweede helft van de 18de eeuw ingeschakeld in het Verlicht-absolutistische staatsbestel. Zo imiteerde de Oostenrijkse centrale overheid de 17de-eeuwse cultuurpolitiek van de Franse vorst Lodewijk XIV en zijn regering, waarbij de academies als instrument fungeerden voor de propaganda van het vorstelijk absolutisme.⁷⁵

De wederzijdse alliantie werd bevestigd door het bezoek van keizer Jozef II aan de Academie op 13 en 14 juni 1781 en twee maanden later door de passage van de nieuwe landvoogden Maria-Christina van Oostenrijk en Albert van Saksen-Teschen.⁷⁶

“Synne majestejt den keyser, Josephus den tweeden, [...] heeft synnen wegh genomen naer dese academie, alwaer dheeren van de jointe ende ghedeputeerde [...] hebben synne majesteijt aldaer aengethoont de principaelste teekeningen van de primussen soo van de figure als architecteure [...], over alle dewelcke synne majestejt syn genoughen heeft bethoont, hebbende den heer president daernaer den bouck ende penne aen synne majestejt ghepresenteert ende synne protectie versoght voor dese academie, dewelcke synne majestejt seer minsaemelyck heeft believen t’accorderen met synne signateure op den bouck van dese academie.”⁷⁷

De Academie onderhield niet enkel een alliantie met de centrale overheid. Op het vlak van overheidspatronage speelden ook de ma-

73 VAN DE VIJVER, *Les relations Franco-Belges*, dl. 1, p. 571.

74 DESIMPELAERE, *Beredeneerde catalogus van architectuurtekeningen*, dl. 1, p. 126.

75 PEVSNER, *Academies of Art*, p. 137.

76 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 3: Resolutieboek 1775-1822, 29/08/1781.

77 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 3: Resolutieboek 1775-1822, 13/06/1781.

gistraten van de stad en het Brugse Vrije een belangrijke rol voor de Academie. Nu en dan verzocht de Academie zelfs de Staten van Vlaanderen om steun. De Staten schonken de Gentse Academie jaarlijks een som van 100 gulden. Het Brugse academiebestuur vond in 1792 dat ze daar evenzeer recht op hadden, “*in aendaght genomen hebbende dat dese academie, soo in outheyt van institutie als in weerde van de konste, d’academie van Ghent verre overtreft*”.⁷⁸

Doorgedreven overheidspatronage voor een lokale academie was overigens verre van uitzonderlijk. Volgens Roche waren ook in Frankrijk academies voor hun financiële toestand en infrastructuur afhankelijk van de goede wil van de lokale, gewestelijke of nationale gezaghebbers.⁷⁹

Hoe kon de Brugse Academie, die zo sterk verbonden was met het Oostenrijkse staatsbestel en er zelfs afhankelijk van was, het Ancien Régime overleven? In Frankrijk werden de academies één na één afgeschaft door het revolutionaire bewind, vermits ze het artistieke kanaal bij uitstek waren van de vorst. Het voortbestaan van de Brugse Academie was dan ook evenmin verzekerd als dat van de Franse academies.

Eind 1792, nadat het Franse leger kortstondig de Zuidelijke Nederlanden had veroverd, werd de werking van de Academie een eerste maal gehinderd: het bleek niet mogelijk “*van desen saysoene de jonckheyt te laeten teecken en om prijzen, soo bij gebreke van de noodighe medaillen, als de onmogelickheit van andere te laeten slaen*”.⁸⁰ Bij afwezigheid van het Oostenrijkse bewind konden er vanzelfsprekend geen keizerlijke medailles worden uitgereikt.

Van maart 1793 tot juni 1794 herstelden de Oostenrijkers tijdelijk hun macht in de Zuidelijke Nederlanden. Tegelijk werden in

78 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 3: Resolutieboek 1775-1822, 5/03/1792.

79 ROCHE, *Le siècle des Lumières en province*, dl. 1, p. 390.

80 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 2: Academie 1756-1826, Processen-verbaal van de vergaderingen van de Jointe, 18/11/1792.

de Franse republiek zowat overal de academies afgeschaft. Het regime van 'La Terreur' (ca. 1792-1794) was sterk gekant tegen de koningsgezinde academies. Joseph-Benoît Suvée (1743-1807), de beroemde oud-leerling van de Brugse Academie en directeur van de 'Académie de France' in Rome, zat wegens zijn koningsgetrouwe loopbaan bijv. twee maanden lang in de gevangenis in Parijs tijdens de zomer van 1794.⁸¹ In Brugge was men zeker op de hoogte van de antipathie bij de revolutionairen tegenover de Franse academies, niet in het minst vanwege de aanwezigheid van talrijke gevluchte Franse migranten in de stad.⁸²

Om de Academie in dergelijke politiek instabiele omstandigheden te laten overleven lijkt het hanteren van een apolitieke houding door het academiebestuur een vrij logische strategie. Zo kon men immers niet door een bepaald bewind geïsoleerd worden als voorstander van een ander regime en aldus afgeschaft worden. Yvan Vanden Berghe meldt dat de Bruggelingen zich tijdens de laatste jaren van het Oostenrijkse bewind in het algemeen vrij onverschillig en gelaten opstelden. Men wist dat de Franse opmars zo goed als onstuitbaar was.⁸³ Dendooven schrijft dat het bestuur van de Academie in de revolutiejaren verschillende politieke strekkingen telde, niet enkel meer keizersgezinden, maar ook traditionalisten en jacobijnen: "*Misschien kunnen we zelfs gewagen van een bewuste politiek van de academie om niet op één paard te wedden en de verschillende politieke facties te laten vertegenwoordigd zijn in de jonte.*"⁸⁴

Vóór de Brabantse Omwenteling van eind 1789 konden royalisten, nog veel gewicht leggen in het Academiebestuur. Het ging onder meer om schout Bruno-Maximilien de Heere, burgemeesters van

81 Suvée was de succesvolste leerling van de Brugse Academie in de 18de eeuw. Hij was kunstschilder en werd in 1763 primus van de architectuurklas. In 1792 werd hij benoemd tot directeur van de Franse Academie in Rome, maar gold kort daarna enige tijd als vijand van de revolutie. Zie: D. DENDOOVEN, 'Joseph Benoît Suvée, toonbeeld van een academische modelcarrière', in: JANSSENS & KNOLLE, *Brugge-Parijs-Rome*, p. 9-18.

82 VANDEN BERGHE, *Jacobijnen en Traditionalisten*, dl. 1, p. 384.

83 VANDEN BERGHE, *Jacobijnen en Traditionalisten*, dl. 1, p. 375.

84 DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, p. 103.

de stad Robert Coppieters en Jan van Caloen, en burgemeesters van het Brugse Vrije Jan Porter, Joseph van Caloen en Maximilien de Peellaert. Niettemin zetelden er ook enkele voorname traditionalisten in het academiebestuur, bijv. de tesorier-generaal van de stad Antoon de Peneranda en Maurus Elewaut, abt van de Sint-Andriesabdij, die van 1787 tot 1793 de functie van president bekleedde. Eind 1789 grepen traditionalistische en democratische opposanten tegen keizer Jozef II echter de macht in de Zuidelijke Nederlanden. Deze 'Brabantse Omwenteling' werd eind 1790 alweer ongedaan gemaakt door de Oostenrijkse troepen, maar tijdens dat ene jaar werden royalisten uit de bestuurscolleges van de stad en het Brugse Vrije geweerd, ten voordele van traditionalistische edelen en zelfs enkele welgestelde ambachtsmeesters. Van dan af aan begon de invloed van de royalisten ook in het bestuur van de Academie te tanen. Nadat hun driejarige termijn als bestuurslid was afgelopen, werden ze vaak vervangen door personen met een diverser politiek profiel, zoals de ambachtsman Frans Van Vijve, de stadspensionaris en jacobijns kopstuk Bernard de Deurwaerder, en de traditionalistische edelman-kunstschilder François Wynckelman, die in 1793 de plaats van Maurus Elewaut als president innam. Andere voorname traditionalistische bestuurslui aan de vooravond van het Franse bewind in 1794 waren burgemeester van het Brugse Vrije de Preud'homme d'Hailly de Nieuport, burgemeester van de stad Charles van Overloope d'Anthin, en schepen van het Brugse Vrije Guillaume Vanden Bogaerde de Merlebeke.⁸⁵

Dendooven stelt dat het academiebestuur in de loop van de revolutiejaren niet enkel in toenemende mate leden van diverse politieke strekkingen telde, maar dat zij bovendien de Academie niet langer expliciet als keizersgezind gingen profileren⁸⁶. Deze vermeende neutraliteit van de Academie kan worden geïllustreerd door een gebeurtenis tijdens de kortstondige Franse bezetting

85 De samenstelling van het bestuur van de jointe in de jaren 1787-1794 (de jointe van 1794 bleef op post tot 1800) is te achterhalen via: BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 44: register 1775-1793, f. 82r-88v. De politieke strekking van de voornaamste leden is doorgaans terug te vinden in VANDEN BERGHE, *Jacobijnen en Traditionalisten*, 2 dln.

86 DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, p. 103.

van eind 1792 tot begin 1793. Het stadsbestuur vroeg de Academie om nieuwe standbeelden voor het stadhuis te ontwerpen “*betrekkelijk tot de vrijheijt ende egaliteijt*”, en dit ter vervanging van de beelden van de graven van Vlaanderen die het Ancien Régime symboliseerden. Het academiebestuur wou de vorstelijke macht echter nog niet definitief de rug toekeren en stelde voor gewoon enkele beelden toe te voegen die “*de vrijheijt ende egaliteijt*” verbeeldden, allicht om de meest neutraal mogelijke politieke houding aan te nemen. Waarschijnlijk veronderstelde men dat de toegevoegde beelden opnieuw verwijderd zouden worden van zodra de keizer de Zuidelijke Nederlanden had heroverd. Aan dit voorstel werd echter geen gevolg gegeven. Op 30 december 1792 werden de standbeelden van de graven van Vlaanderen vernietigd.⁸⁷

Van zodra de Oostenrijkers de Zuidelijke Nederlanden hadden heroverd (1793-1794), stelde het academiebestuur echter alles in het werk om zijn keizersgezindheid weer te beklemtonen. Beeldhouwer Joseph Fernande (1741-1799), zelf een oud-leerling, pleitte er bij de centrale overheid sterk voor om de Brugse Academie haar keizerlijke medailles te bezorgen, zelfs met terugwerkende kracht voor 1791 en 1792.⁸⁸ Ook uit de correspondentie van de Academie met Fernande en Suvée blijkt een uitgesproken keizersgezindheid in de revolutiejaren. Tijdens de opstand had Suvée het vanuit Parijs over “*la douloureuse circonstance où se trouve notre chère patrie*”.⁸⁹ Na het herstel van het keizerlijk gezag schreef Fernande dat “*les affaires du pays prennent une très bonne tournure à la satisfaction de nostre souverain et le bonheur de tout le monde, comme-je croi*”.⁹⁰

87 VANDEN BERGHE, *Jacobijnen en Traditionalisten*, dl. 1, p. 334-335; DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, p. 101-102; BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 10: Ingekomen brieven 1767-1825, ongedateerde brief: “Eenighe constenaers die present geweest zijn...”.

88 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 2: Academie 1756-1826, Processen-verbaal van de vergaderingen van de Jointe, 05/08/1793; E. JACQUES, *Joseph Fernande, sculpteur brugeois (1741-1799) et le mécénat autrichien au XVIIIe siècle*, Brussel, 1957, 128 p.

89 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 10: Ingekomen brieven 1767-1825, 12/10/1790.

90 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 10: Ingekomen brieven 1767-1825, 13/04/1791.

Bovendien wilde het academiebestuur op 27 april 1794 - slechts twee maanden voor het Franse bewind aanving - uitermate te koop lopen met de keizersgezindheid van de Academie:

*“in overwegingen genomen synde dat het uytterlick apparent is dat syne majesteijt den Keijser Franciscus den 2^e, binnen dese landen synde, de stad Brugghe met sijne presentie sal gelieven te vereeren, ende dat dit den alderfavorabelsten ooghenblyck soude wesen om dese accademie aen sijne souveraine bescherminghe en gunste aen te bieden, is gheresolveert [...] omme sijne majesteijt te solliciteren van sijn te geweirdighen dese accademie te honnoreren met syne presentie. Sijnde voorders geresolveert van ten dien eynde de accademie [...] op de gewoonelicke wyse te decoreren ende des avonts te illumineren wanneer binnen Brugghe illuminatie sal gerecommandeert worden.”*⁹¹

Ondanks de niet overwegend keizersgezinde persoonlijke overtuiging van het gros van het academiebestuur (en hoe gering ze de uiteindelijke winstkansen ook inschatten), wensten de bestuursleden de Academie dus wel degelijk opnieuw nadrukkelijk als keizersgezend te profileren van zodra de keizer de macht in de Zuidelijke Nederlanden weer in handen had. De Academie was als institutie in de tweede helft van de 18de eeuw allicht zodanig ingekapseld geraakt in het keizerlijke regime dat men zich geen toekomst voor de Academie kon indenken buiten dit staatsbestel. Bovendien waren de traditionalisten tijdens de tweede Oostenrijkse Restauratie (1793-1794) al heel wat minder tegen het keizerlijke gezag gekant dan voorheen. De nieuwe keizer Frans II was immers bereid om de lokale privileges te erkennen om zo de hele stedelijke elite aan zijn kant te krijgen in zijn strijd tegen de Franse revolutionairen.⁹²

Na de aanhechting van de Zuidelijke Nederlanden bij de Franse republiek in 1795 werd de algehele afschaffing van de Franse aca-

91 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 2: Academie 1756-1826, Processen-verbaal van de vergaderingen van de Jointe, 27/04/1794.

92 J. ROEGIERS & N.C.F. VANSAS, 'Revolutie in Noorden Zuid (1780-1830)', in: J.C.H. BLOM & E. LAMBERTS (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden*, Amsterdam, 2014, p. 292.

demies in principe ook in deze nieuwe provincies van kracht. Vele Zuid-Nederlandse academies gingen zich echter veeleer als “*écoles gratuites de dessin*” profileren, in contrast met de Franse “*académies*” die door de Franse koning waren gepatroneerd. De meeste academies in de Zuidelijke Nederlanden konden dan ook blijven voortbestaan tijdens het Franse bewind.⁹³

Ook de Brugse Academie deed er alles aan om niet langer als typische ‘Ancien Régime’-instelling beschouwd te worden. Ze werkte haar behoud in de hand door zichzelf voor te stellen als “*const schoole*”⁹⁴ of “*école gratuite de peinture, sculpture et architecture*”⁹⁵ in plaats van het gebruikelijke “*accademie*”. Haar vroegere pertinent royalistische houding bleek amper een bedreiging te vormen voor haar voortbestaan. Na enkele jaren kwam er reeds een toenadering met de nieuwe machthebbers tot stand. In 1797 besliste het academiebestuur om “*de municipaliteyt deser stadt*”, “*den heer commandant*” en “*de centrale administratie van het departement der Leije*” uit te nodigen voor de jaarlijkse prijsuitreiking.⁹⁶ Hier gingen de nieuwe overheden graag op in:

“Citoyens, sans cesse melinés à encourager les arts en sciences par tous les moyens qui sont en notre pouvoir, nous voulons bien concourir par notre presence à l’illustration de la ceremonie de la distribution des medailles aux jeunes artistes qui se sont le plus distingués dans le concours general de cette année, conformément à votre demande”.⁹⁷

Voor de periode vanaf de aanvang van het Franse bewind in 1794 gaat de stelling van Dendooven dat de Academie zich niet lan-

93 VAN DE VIJVER, *Les relations Franco-Belges*, dl. 1, p. 56.

94 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 2: Academie 1756-1826, Processen-verbaal van de vergaderingen van de Jointe, 13 prairial jaar 8.

95 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 10: Ingekomen brieven 1767-1825, ongedateerd: “Aux membres composant le conseil général du département de la Lys”.

96 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 2: Academie 1756-1826, Processen-verbaal van de vergaderingen van de Jointe, 25/06/1797.

97 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 10: Ingekomen brieven 1767-1825, brief van ‘La municipalité du canton de Bruges, département de la Lys’, 22 messidor jaar 5.

ger keizersgezind, maar veel neutraler opstelde dus inderdaad op. Tijdens de voorafgaande tweede Oostenrijkse restauratie (1793-1794) blijkt dit echter veel minder het geval geweest te zijn. Zolang de keizer de macht in handen had, bleef de Academie een loyaal keizersgezind bastion.

DE INVLOED VAN DE ACADEMIE OP HET BRUGSE STRAATBEELD

In de voorgaande paragrafen werd duidelijk dat de werking en het welslagen van de Brugse Academie tijdens de 18de eeuw in aanzienlijke mate beïnvloed werden door bredere maatschappelijke processen. Hoe werd deze beïnvloeding echter gereflecteerd in het Brugse straatbeeld? We willen nu aantonen hoe de Academie als doorgeefluik voor Franse architecturale vernieuwingen in Brugge fungeerde. Eerst duiden we op de bijkomende economische en politieke factoren die eraan ten grondslag lagen. Vervolgens komen de stedelijke actoren aan bod die hierin een bepalende rol hebben gespeeld. Tot slot tonen we de daadwerkelijke architecturale impact van de Academie op het stadsbeeld aan.

ECONOMISCHE EN POLITIEKE GRONDSLAGEN VAN DE ACADEMIE ALS DOORGEFLUIK VOOR ARCHITECTURALE VERNIEUWINGEN

Enkele aspecten van 18de-eeuwse maatschappelijke ontwikkelingen die een rol speelden bij de oprichting en werking van de Academie kwamen reeds aan bod, enerzijds de politieke alliantie tussen de Academie en de diverse overheidsniveaus, die voor de broodnodige patronage en symbolische steun zorgden, anderzijds de toenemende verfijnde consumptie-eisen van de stedelijke elite. Deze consumptie-eisen werden reeds geduid in het kader van de oprichting in 1717 en de heroprichting in 1739, maar in de tweede helft van de 18de eeuw speelden ze een nog belangrijker rol in de succesvolle ontwikkeling van de Academie na 1750.

In lijn met de hoogconjunctuur die zich rond 1750 in bijna heel West-Europa voordeed, kregen tal van economische indicatoren (zoals handel, nijverheid, bevolkingsaantal en bouwactiviteit) in Brugge vanaf het midden van de 18de eeuw na lange tijd opnieuw

positieve impulsen.⁹⁸ De verfijnde consumptie-eisen kwamen na 1750 meer dan voorheen op de voorgrond door een combinatie van gunstige politieke en economische omstandigheden.⁹⁹ De Franse bezetting van de Zuidelijke Nederlanden tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748) wordt in de literatuur erkend als oorzaak voor de verhoogde aantrekkingskracht van de Franse levensstijl vanaf het midden van de 18de eeuw¹⁰⁰ In elitekringen ontstond een algemene mentaliteitswijziging waarbij men absoluut op de hoogte wilde zijn van de nieuwe culturele ontwikkelingen in Parijs.¹⁰¹ In de literatuur is er daarentegenover amper gewezen op de rol van het ‘Renversement des Alliances’, de ommekeer van de traditionele Europese bondgenootschappen waarbij de Oostenrijkse keizer en de Franse koning in 1756 een alliantie sloten.¹⁰² Niet enkel betraden de Franse troepen hierdoor nogmaals de Zuidelijke Nederlanden,¹⁰³ maar het ‘Renversement des Alliances’ zorgde bovenal voor een diepgaande indringing van de Franse culturele invloed in de Zuidelijke Nederlanden, omdat het bondgenootschap tussen de voorheen gezworen vijanden Habsburg en Frankrijk er een grote politieke stabiliteit realiseerde. De vrede faciliteerde de transfers van mensen en ideeën tussen de Zuidelijke Nederlanden en Frankrijk.¹⁰⁴ De uitwisseling van

98 DENEWETH, ‘Een demografische knoop ontward?’, p. 42; EADEM, *Huizen en mensen*, dl. 2, p. 488.

99 I. VANDAMME, ‘Zotte verwaandheid. Over Franse verleiding en Zuid-Nederlands onbehagen, 1650-1750’, in: R. DEBONT & T. VERSCHAFFEL (red.), *Het verderf van Parijs*, Leuven, 2004, p. 187-203.

100 Brugge werd bezet door het Franse leger van 1745 tot 1749, zie: J.A. VAN HOUTTE, *De geschiedenis van Brugge*, Tielt/Bussum, 1982, p. 363.

101 H. HASQUIN, ‘Inleidende beschouwingen. De vernieuwing in de 18de eeuw’, in: H. HASQUIN (red.), *Oostenrijks België, 1713-1794. De Zuidelijke Nederlanden onder de Oostenrijkse Habsburgers*, Brussel, 1987, p. 10; J. SMEYERS, ‘Van traditie naar vernieuwing. De Zuidnederlandse letterkunde in de Oostenrijkse tijd’, in: HASQUIN, *Oostenrijks België, 1713-1794*, p. 317; De Engelse reiziger Shaw noteerde dat “*la conquête de ce pays par Louis XV peut être regardée comme l’époque du changement des manières de ces provinces*”, zie: J. SHAW, *Essai sur les Pays-Bas Autrichiens. Traduit de l’Anglois*, Londen, 1788, p. 133.

102 Een (vrij gedateerd) overzichtswerk over het ‘Renversement des Alliances’ werd geschreven door R. WADDINGTON, *Louis XV et le renversement des alliances. Préliminaires de la Guerre de Sept Ans (1754-1756)*, Parijs, 1896, 533 p.

103 Ditmaal om ze tijdens de Zevenjarige Oorlog (1756-1763) samen met het Oostenrijkse leger te beschermen tegen een Pruisische invasie, zie: G. DE BOOM, ‘La collaboration de la France et des Pays-Bas autrichiens pendant la guerre de Sept Ans’, in: *Revue d’histoire moderne*, 8 (1933), p. 401-422.

104 S. EXTERNBRINK, ‘La ‘Révolution diplomatique’ et la pacification de l’Europe de

personen zoals diplomaten, handelaars, kunstenaars, militairen, schrijvers en edellieden droeg volgens Corvisier veel bij tot de uitbreiding van de Franse culturele invloed.¹⁰⁵ Stilaan ontstond ook bij de gewone burger een grote interesse voor alles wat op cultureel en intellectueel vlak gaande was in Frankrijk.¹⁰⁶ Lenders merkt dan ook terecht op dat het 'Renversement des Alliances' wellicht meer aan de Zuidelijke Nederlanden ten goede kwam dan aan de Habsburgse dynastie.¹⁰⁷

DE ACADEMIE ALS TREFPUNT VOOR STEDELIJKE ACTOREN

Deze economisch en politiek bijzonder gunstige omstandigheden leidden in de tweede helft van de 18de eeuw tot het ontstaan van een efficiënt mechanisme waarin verschillende stedelijke actoren een rol speelden om de Academie te laten functioneren als doorgeefluik voor de Franse architecturale vernieuwingen naar het Brugse straatbeeld. Het mechanisme bestond erin dat de Academie als platform functioneerde waar de juiste mensen elkaar konden ontmoeten. Opdrachtgevers, magistraten, architectuurtheoretici en bouwmeesters vonden er een trefpunt waardoor ze elk op hun manier konden bijdragen aan de introductie en de bloei van de Franse bouwstijlen in Brugge tijdens de tweede helft van de 18de eeuw.

De eerste groep die - via het platform van de Academie - bijdroeg tot de introductie en de verspreiding van de nieuwe Franse bouwstijlen waren de leden van de Brugse stedelijke elite. Vooral zij profiteerden van de economische en politieke voorspoed en wens-

1756/63 à 1789/92', in: G. BRAUN (red.), *Assicuratio Pacis. Les conceptions françaises de la sûreté et de la garantie de la paix de 1648 à 1815*, Parijs, 2010; J. BÉRENGER, 'Le traité de Versailles et le renversement des alliances. Versailles, 1er mai 1756', in: <<http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/action-culturelle/celebrations-nationales/2006/vie-politique-et-institutions/le-traite-de-versailles-et-le-renversement-des-alliances>>, geraadpleegd op 15.04.2016. Met dank aan dr. Klaas Van Gelder voor het delen van zijn expertise omtrent het 'Renversement des Alliances' en de mogelijke culturele impact ervan in de Oostenrijkse Nederlanden.

105 A. CORVISIER, *Arts et sociétés de l'Europe du XVIIIe siècle*, Parijs, 1978, p. 15-20.

106 Y. VANDEN BERGHE, 'Het culturele leven in onze provincies in de 18de eeuw: West-Vlaanderen', in: *Gemeentekrediet van België, driemaandelijks tijdschrift*, 37 (1983), p. 120.

107 P. LENDERS, 'Wenen en Brussel: bevoogding die een eigenheid aanvaardt', in: HASQUIN, *Oostenrijks België, 1713-1794*, p. 44.

ten hun levensstandaard hieraan aan te passen. Hun vraag naar hoogwaardige producten die een verfijnde, Frans-geïnspireerde levensstijl konden uitdragen nam sterk toe.¹⁰⁸ Door zich in groten getale als confrater aan te sluiten bij de Brugse Academie zorgden ze er voor dat het de opleiding geenszins aan middelen zou ontbreken om op de hoogte te blijven van de nieuwste Franse architecturale trends.

De leden van de Brugse stedelijke elite waren niet louter financiële begunstigen van de Academie. Ze waren ook de voornaamste opdrachtgevers voor de bouw van moderne architecturale gevels en interieurs waarmee ze hun status en welstand aan de buitenwereld wensten te demonstreren.¹⁰⁹ Ze waren er vooral in de tweede helft van de 18de eeuw op gebrand om de Franse architecturale mode nauwgezet na te volgen. Aldus vervulden ze een wezenlijke rol in de beïnvloeding van het Brugse straatbeeld door de Academie. Zonder hun opdrachten voor prestigieuze plaatselijke bouwprojecten had een lokale opleiding tot architect in de Academie immers weinig zin. Abt Robert Van Severen van de Duinenabdij was bijv. een vooraanstaand lid van de stedelijke elite die - nadat hij enkele jaren president van het academiebestuur was geweest (1764-1770) - in 1775 de meester-timmerman en architect Emmanuel Van Speybrouck aan het werk zette om een prominente classicistische kerkgevel voor de abdij te ontwerpen aan de Potterierei.¹¹⁰

Sommige leden van de stedelijke elite werden niet enkel persoonlijk, maar bovenal als lid van een bestuurscollege (van de stad of het Brugse Vrije) confrater van de Academie. De tweede groep die een beduidende rol vervulde in de Academie bestond uit de vele burgemeesters, schepenen en andere magistraten (van de stad of het Brugse Vrije) die als lid van hun bestuurscollege confrater van

108 LOIR, *L'émergence des Beaux-Arts en Belgique*, p. 37.

109 DENEWETH, *Huizen en mensen*, dl. 2, p. 361 en 484; L. KOOIJMANS, M.R. PRAK & J.J. DE JONG, 'Wonen op stand. De woningen van vooraanstaande families te Gouda, Hoorn en Leiden in de 18de eeuw', in: KLEP, e.a., *Wonen in het verleden*, p. 207.

110 T. DE JAEGER, 'De bouwgeschiedenis van de Duinenabdij te Brugge', in: DENAUX & VANDEN BERGHE, *De Duinenabdij en het Grootseminarie te Brugge*, p.75-98.

de Academie werden en zo het belang van de Academie voor de verschillende overheidsniveaus benadrukten. Als talrijke private opdrachtgevers moderne bouwstijlen toepasten voor hun eigen woonst, leverde dit de stad als geheel meer prestige op. Bovendien gaven deze overheden occasioneel zelf opdracht voor grootse bouwprojecten. Het stadsbestuur liet bijv. in 1789 (na de afbraak van de Waterhalle) een imposant classicistisch gebouw optrekken over de volledige oostzijde van de Markt.¹¹¹

Ten derde waren ook de architectuurdocenten in de Academie van belang voor de realisatie van architecturaal hoogstaande bouwwerken in de stad. Zij wisten de nieuwste Franse architecturale trends te traceren en naar Brugge te halen. Paulus de Cock (1724-1801) was op dit vlak de grote spilfiguur in de tweede helft van de 18de eeuw. Na zijn opleiding in de Academie trok hij rond 1749 naar Parijs om er zich verder te bekwamen. Na zijn terugkeer in Brugge onderwees hij vanaf 1755 vele leerlingen in de Franse rococobouwtrant. In 1775 werd hij ‘professor-principaal’ (directeur) van de Academie. Lodewijk Feys verving hem datzelfde jaar als ‘adjoint’ (professor) van architectuur.¹¹²

De Cock zorgde als voornaamste architectuurdocent in de Academie indirect voor de vlotte verspreiding van het classicisme in het straatbeeld vanaf 1770. Hij kocht tijdens zijn carrière verschillende architectuurprenten, -traktaten en -boeken aan om op de hoogte te blijven van de nieuwste Franse architecturale trends. Deze kennis gaf hij vervolgens door in de Academie.¹¹³ Het was verreweg het belangrijkste kanaal waarlangs Franse architecturale

111 B. DEWITTE, *De stedebouw te Brugge onder Jozef II (1780-'89)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling KU Leuven, 1983, p. 123 en 135-139.

112 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 3: Resolutieboek 1775-1822, 5/06/1775.

113 D. DENDOOVEN, ‘Les collections d’artistes à Bruges au XVIIIe siècle: miroirs d’un goût changeant et matériaux pédagogiques?’, in: *Colloque ‘Collectionner dans les Flandres et la France du Nord au XVIIIe siècle’*, Lille, 2003, p. 112.

vernieuwingen de lokale Brugse architectuur konden beïnvloeden in de 18de eeuw.

Een zeldzaam voorbeeld van de aankoopmethodiek van Paulus de Cock biedt een bewaarde bestelling van architectuurprenten van Franse gebouwen die hij plaatste bij de Parijse handelaar Godefroy in 1780. De Cock vroeg onder meer plannen van de Invalides, het Louvre en de Eglise de la Sorbonne in Parijs, het park en het paleis van Versailles en het Hôtel-Dieu en de Loge du Change van Soufflot in Lyon.¹¹⁴ Daarnaast kocht hij in 1787 voor de Academie verschillende architectuurprenten en -boeken uit de privé-bibliotheken van de beide in dat jaar overleden Brugse architecten Hendrik Pulinx de jonge en Emmanuel Van Speybrouck.¹¹⁵

De Cock bezat voorts een exemplaar van de ‘Grondregelen der bouw-kunde’, een vertaling door de Gentse architectuurprofessor Pieter-Norbert Van Reijsschoot van de befaamde ‘Cours d’Architecture’ van de Franse architect Jacques-François Blondel (1705-1774) uit 1771.¹¹⁶ De Cock schreef zelf ook een werk voor zijn leerlingen architectuur aan de Academie.¹¹⁷ Verder was in zijn lessen het ‘Recueil élémentaire d’architecture’ van Jean-François de Neufforge (1714-1791) uit 1757 van het grootste belang. De architectuurprenten van de Neufforge fungeerden van 1768 tot 1802 bijna onafgebroken als modellen voor de wedstrijdtekeningen van de leerlingen in de Academie. Zo speelde zijn werk er een belangrijke rol in de inburgering van de classicistische architectuur.¹¹⁸ Naast zulk up-to-date 18de-eeuws didactisch materiaal gebruikte De Cock in het architectuuronderwijs ook stevast de ‘Regola

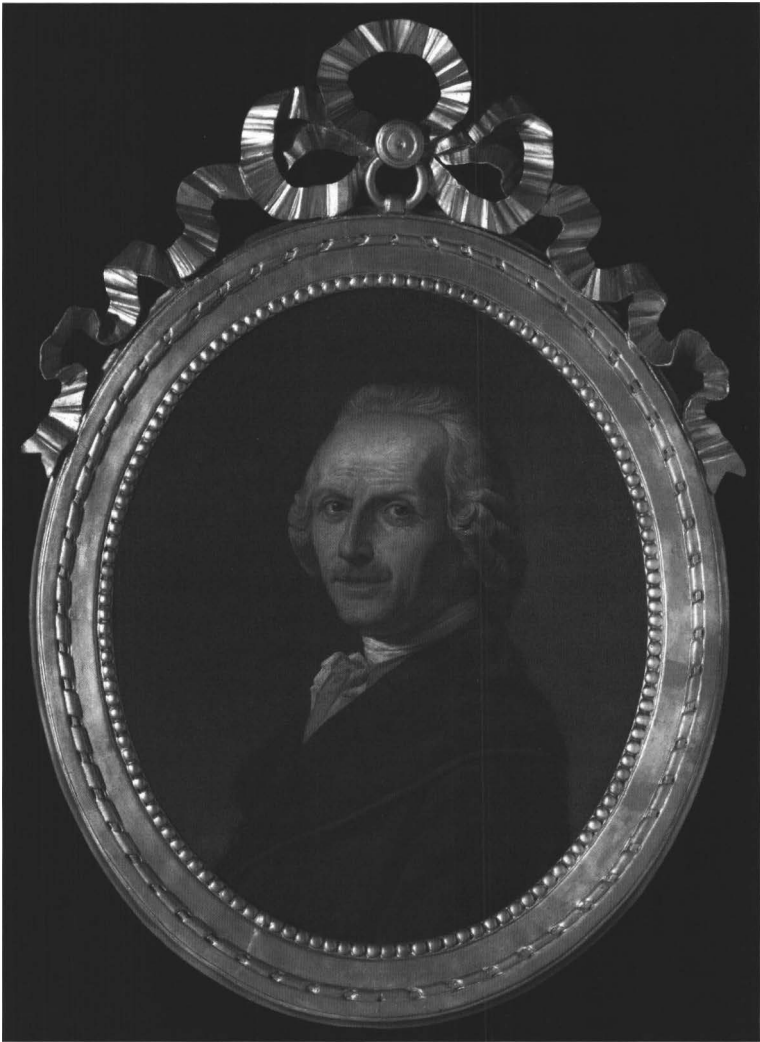
114 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 10: Ingekomen brieven 1767-1825, 14/02/1780.

115 VAN DE VIJVER, ‘Hendrik Pulinx jr., Emmanuel van Speybrouck en Paulus de Cock’, p. 68.

116 DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, p. 236.

117 De veilingcatalogus van de nalatenschap van de gebroeders Paulus en Hubert de Cock vermeldt het bestaan van een handschrift: “*Beginzelen zoo van de Geometrie, architecture civile, als perspective, met alle de noodige Uytleggingen en Figuren, op dat een ieder met meerder lichte deeze Konsten zouden kunnen leeren, etc. door Paulus de Cock, gewezen Professeur-principaal van de Brugsche Academie der Schilder-, Beeldhouw-, Bouw- en Teekenkonsten*”, zie: DESIMPELAERE, *Beredeneerde catalogus van architectuurtekeningen*, dl. 1, p. 133.

118 VAN DE VIJVER, *Ingenieurs en architecten*, p. 78.

Portret van Paulus de Cock door Joseph-Benoît Suvée (1779) - Musea Brugge, Groeningemuseum, Lukas - Art in Flanders vzw, foto Hugo Maertens

delli cinque ordini' van Vignola (1507-1573) uit 1562. Het was eeuwenlang één van de invloedrijkste architectuurwerken en vormde ook in de Academie de basis van het architectuuronderricht.¹¹⁹

De vierde groep in de Academie vormden de leerlingen van de architectuuropleiding, en aldus vaak de naderhand als architect werkzame bouwmeesters. Velen onder hen waren afkomstig uit het ambachtsmilieu, zoals bleek uit het onderzoek van Dendooven¹²⁰ en zoals in 1775 vermeld wordt in het resolutieboek van het academiebestuur: *“de leerlingen, die dese academie frequenteren, bestaen [meest] in kinderen van ambachtslieden ende gemeene borgers, die in den dag hunnen tijd moeten besteeden tot leeren ofte exerceren van hun ambacht ofte andere fonctien”*.¹²¹ Via de Academie werden deze Brugse bouwmeesters-in-opleiding op de hoogte gebracht van de recente Franse architecturale ontwikkelingen. Wegens de brand in de Poortersloge in 1755 is de bronnensituatie voor de eerste helft van de 18de eeuw vrij gebrekkig. Zeldzame gegevens wijzen erop dat de Franse architectuur vanaf ongeveer tien jaar voordien een belangrijker positie begon in te nemen in het architectuuronderricht aan de Academie. In 1745 bijv. ontving François Pieters, de winnaar van de jaarlijkse architectuurwedstrijd, een heruitgave uit 1738 van het boek ‘Cours d’architecture qui comprend les ordres de Vignole’ van de invloedrijke Franse architect Augustin-Charles d’Aviler (1653-1701) uit 1691.¹²² Pieters maakte deel uit van een talentrijke generatie bouwmeesters die in de tweede helft van de 18de eeuw nog veel gebouwen volgens de nieuwste Franse architecturale mode zouden optrekken in Brugge. In 1747 oordeelde men dat *“de jonckheyt deser academie, principalick degonne in d’architecture, wiert bevonden veel meer bequaemheyt te hebben als op de voorgaende jaeren”*.¹²³ Het ging om leerlingen als Jean Faulte, Hendrik Bultynck, Emmanuel Van

119 DESIMPELAERE, *Beredeneerde catalogus van architectuurtekeningen*, dl. 1, p. 90.

120 DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, p. 268 en 274.

121 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 3: Resolutieboek 1775-1822, 28/05/1775.

122 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 1: Boek van de confrerie van de vrye ende exempte schilder en teeckenkunst, f. 19r.

123 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 1: Boek van de confrerie van de vrye ende exempte schilder en teeckenkunst, f. 20r-20v.

Speybrouck, Lodewijk Feys, Eugenius Goddyn, Paulus de Cock en Hendrik Pulinx de jonge. Tegen het einde van de jaren 1740 waren ze afgestudeerd of trokken ze zoals Hendrik Pulinx de jonge en Paulus de Cock naar Parijs om zich verder te bekwamen. Vanaf 1748 zien we dan ook de Franse bouwkundige en stilistische vernieuwingen zich daadwerkelijk veelvuldig verspreiden in de stad. Deze architecten zouden vaak ook binnen de Academie actief blijven. In het academiebestuur werden in 1775 immers onder meer Emmanuel Van Speybrouck, Lodewijk Feys, Hendrik Pulinx de jonge en Hendrik Bultynck opgenomen.¹²⁴

ARCHITECTURALE IMPACT VAN DE ACADEMIE

De afgestudeerde bouwmeesters konden geenszins zomaar de hen aangeleerde ontwerpen gaan toepassen in de praktijk. Ze moesten een zekere vakkundigheid aan de dag leggen om de grootschalige Franse architectuur te vertalen naar de kleinschalige Brugse situatie om hun opdrachtgevers de gewenste prestigieuze gevel te kunnen bezorgen. Desimpelaere merkte niettemin heel wat gemeenschappelijke kenmerken op tussen de talrijke prominente realisaties van oud-leerlingen van de Academie en de ontwerp-tekeningen die in de Academie gemaakt werden. Ze besluit hieruit dat het architectuuronderwijs aan de Academie zijn vruchten afwierp en zichtbare repercussies had op het Brugse straatbeeld tijdens de 18de eeuw.¹²⁵

Achter de invloed van de architectuuropleiding aan de Academie op de Brugse bouwrealiteit ging echter een complexer mechanisme schuil dan louter de oud-leerlingen die de aangeleerde stilistische en bouwkundige innovaties toepasten in de praktijk. Niet enkel kunde was van belang, maar ook de mogelijkheden en opportuniteiten. Enkel door een onderlinge synergie tussen de vier bovenvermelde groepen, waarvoor de Academie het nodige platform bood, kon er een mechanisme ontstaan dat de transformatie van Franse architecturale concepten naar concrete realisaties in de

124 BRUGGE, *Stadsarchief*, Oud Archief, reeks 409: Academie, 3: Resolutieboek 1775-1822, f. 8v-9r.

125 DESIMPELAERE, *Beredeneerde catalogus van architectuurtekeningen*, dl. 1, p. 84-85 en 124-130.

stad mogelijk maakte. Hier bespreken we de architecturale impact van dit mechanisme van de Academie op het stadslandschap in de tweede helft van de 18de eeuw.

Rond het midden van de 18de eeuw stond het mechanisme nog in zijn kinderschoenen. In deze periode verspreidde de aantrekkingskracht van de Franse levensstijl zich zeer snel. Voorheen domineerden verticale lijnen nog in het straatbeeld, maar vanaf ca. 1750 wenste de stedelijke elite steeds vaker Frans-geïnspireerde voorgevels op te trekken, waarbij de horizontaliteit benadrukt werd. Naburige huizen die binnenin al lang tot één geheel waren samengevoegd kregen samen één brede voorgevel aangemeten. De nieuwe Franse bouwtrant leende zich hier uitstekend toe.¹²⁶ De stedelijke elite werd er sterk door aangesproken en wenste hun eigen woonst dan ook massaal in de moderne Franse rococostijl op te luisteren. Vraag en aanbod troffen elkaar in de schoot van de Academie, wat leidde tot de bouw van enkele prominente rococogevels zoals in de Beenhouwersstraat 24 (1762) voor de handelaar Joseph van Severen, Sint-Jakobsstraat 68 (1764) voor de burgemeester van het Brugse Vrije Dominique Coppens, Sint-Annarei 22 (jaren 1760) voor de handelaar François Verplancke en als meest vooraanstaande het Hôtel d'Hanins de Moerkerke aan de Coupure (ca. 1771) voor de edelman Pierre Jacques d'Hanins. Niet enkel rijke privépersonen, maar ook instellingen wensten hun gebouwen van een vooruitstrevende rococogevel te voorzien. Bekende voorbeelden zijn het godshuis van het kleermakersambacht in de Oude Gentweg 126-130 (1756), het Engelse jezuïetencollege in de Spiegelrei 15 (1756-1768) en het ambachtshuis van de timmerlieden in de Steenstraat 38 (1763-1765). Deze gebouwen getuigen van

126 L. MEGANCK, 'Architectuur als decor voor het sociale leven in de 18de eeuw', in: J. VAN SCHOOR, C. STALPAERT & B. VAN OOSTVELDT (red.), *Performing Arts in the Austrian 18th century: new directions in historical and methodological research*, Gent, 1999, p. 9.

De gevel 'côté cour' van het Hotel d'Hanins de Moerkerke uit ca. 1771 - foto Matthijs Degraeve 17-06-2016 vanuit Predikherenstraat 36

tal van Franse architecturale innovaties zoals een mansardedak, een strenge regelmaat en rocaille-ornamenten.¹²⁷

Waar dit mechanisme zich rond 1750, ten tijde van de verspreiding van de rococostijl, nog in een beginstadium bevond, was het tegen 1770 al volop operationeel, wat de introductie in het straatbeeld van de nieuwe classicistische bouwstijl ten zeerste bevorderde. Rond 1766-1768 verscheen het classicisme al op de architectuurtekeningen van de Brugse academieleerlingen en de introductie in het straatbeeld liet amper op zich wachten.¹²⁸ Ook de reeds actieve bouwmeesters schakelden vanaf ca. 1770 vrijwel allemaal over op het classicisme.¹²⁹ In geen tijd werd het de bouwtrant bij uitstek

127 Niettemin werd de rococostijl in Brugge vrij terughoudend toegepast, in contrast met de zeer uitbundige interpretatie van de stijl die in Gent gehanteerd werd. De Brugse rococo leunde daardoor heel wat dichteraan bij de oorspronkelijke Parijse rocaillestijl, zie: C. VACHAUDEZ, "Rococo, ca. 1730-ca. 1760", in: L. DHONDT (red.), *18de-eeuwse Architectuur in België*, Tielt, 1998, p. 80.

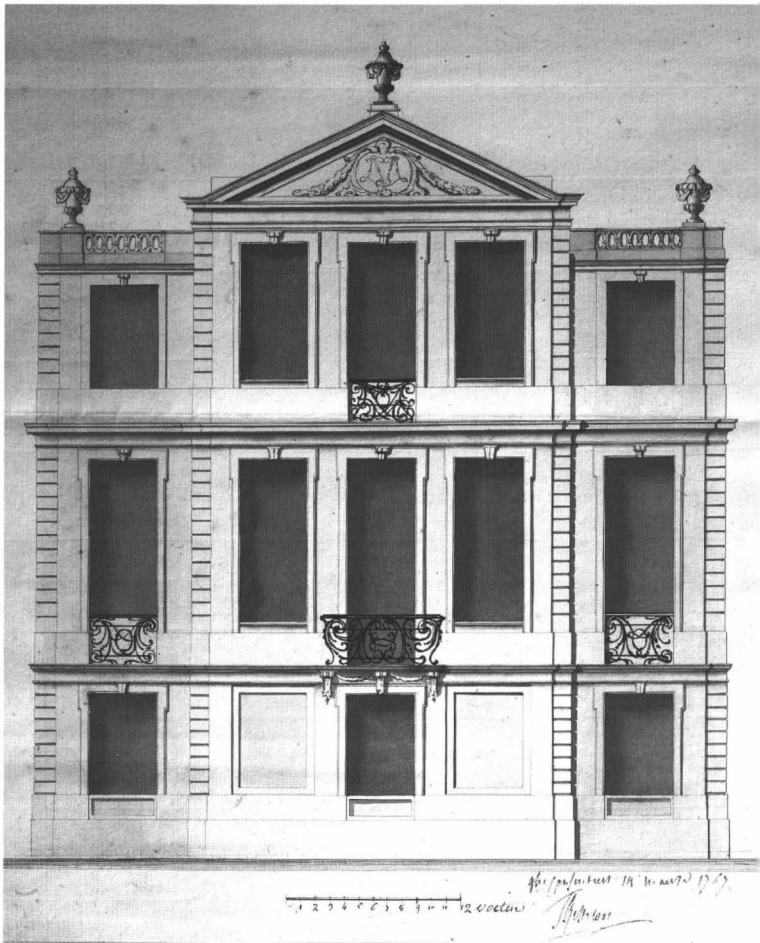
128 DESIMPELAERE, *Beredeneerde catalogus van architectuurtekeningen*, dl. 1, p. 126.

129 Emmanuel Van Speybrouck ontwierp bijv. in 1763 nog een ambachtshuis voor zijn eigen timmerliedenambacht in rococostijl. In 1775 was hij reeds overgeschakeld op de nieuwe architectuurmode en ontwierp hij de veruit meest prominente classicistische gevel in de stad: de kerkgevel van de Duinenabdij.

voor de stedelijke elite om hun modebewust imago te promoten. Een vroeg voorbeeld van de introductie van het classicisme in Brugge zien we in 1767 met de bouw van de achtergevel van het huis De Caese, de ambtswoning van de tesorier van het Brugse Vrije aan de Groenerlei. De voorgevel uit 1765 vertoont nog duidelijke kenmerken van de rococostijl, terwijl de achtergevel uit 1767 al heel dicht bij het classicisme aanleunt. De wisselwerking tussen de vier partijen in de Academie wordt hier goed geïllustreerd. De Academie genoot de patronage van het Brugse Vrije. De Caese moest dus enerzijds het aanzien van deze overheidsinstelling representeren¹³⁰, maar anderzijds ook de status van haar bewoner, de edelman Andries van den Bogaerde (1726-1799). Hij was sedert 1763 tesorier van het Brugse Vrije en dus een voornaam lid van de stedelijke ambtsadel. In 1755 werd hij confrater van de Academie en vanaf 1765 vervulde hij er een belangrijke rol als bestuurslid. Zo bleef hij op de hoogte van de nieuwste architecturale ontwikkelingen en beschikte hij over het nodige netwerk om zijn modebewustzijn in de praktijk te kunnen omzetten. Hij had zelf het initiatief voor de bouw van zijn ambtswoning genomen. Het huis De Caese werd opgetrokken door meester-metselaar Eugenius Goddyn, met medewerking van andere ambachtslieden zoals meester-timmerman Pieter Madere, steenhouwer Pieter Bral en plafonneur Joannes van Sassenbrouck.¹³¹ Goddyn was één van de actiefste bouwmeesters in Brugge. Volgens Van Cleven biedt zijn opleiding aan de Academie een verklaring voor de uiterst moderne architectuur die hij kon hanteren: *“Un immeuble comme la ‘Caese’ illustre la familiarité de Goddyn avec les théories avancées de l’architecture française. [...] Le maître-maçon peut en avoir eu*

130 Het is opmerkelijk dat net instituties die in de 18de eeuw onder invloed van de Oostenrijkse Verlichte overheidspolitiek onder vuur kwamen te liggen wegens hun vermeend achterhaalde privileges en archaïsche machtspositie (met name het Brugse Vrije en de Brugse ambachten) uiterst consistent waren in het aanwenden van hedendaagse architectuurstijlen. Wellicht trachtten ze zo de perceptie te creëren dat ze wel nog een relevante machtsfactor waren in de toenmalige samenleving. Het gebruik van een traditionele bouwtrant zou hun negatieve imago indertijd alleen maar bevestigd hebben. Deze traditionele bouwtrant (bij uitstek vertegenwoordigd door de trapgevels) werd gedurende de hele 18de eeuw wel degelijk nog massaal gehanteerd, maar vooral door minder welgestelde opdrachtgevers. Zie: DEGRAEVE, *De Brugse gevelarchitectuur*, p. 76-79, 94-108, 137-142.

131 L. DEVLIEGHER, ‘Het huis de Caese van het Brugse Vrije’, in: *Biekorf*, 89 (1989), p. 65.

Ontwerptekening voor de classicistische achtergevel van het huis De Caese uit 1767 - Rijksarchief Brugge TBO 142, 693

*connaissance par l'intermédiaire de Paulus de Cock, le "père spirituel du classicisme brugeois", qui introduisit les cours de Blondel à l'Académie."*¹³²

Nadien werden er nog tal van statige classicistische gevels opgetrokken door bouwmeesters die een architectuuropleiding aan de Academie hadden genoten. Ze werden gekenmerkt door algemeen gangbare classicistische principes zoals een streven naar monumentaliteit, een strenge geometrisering en ornamenten die verwijzen naar de Griekse oudheid.¹³³ Bekende voorbeelden zijn de godshuizen van het bakkersambacht (de 'bakkersrente') in de Zwarte Leertouwersstraat 22-26 (1774) door Hendrik Pulinx de jonge, de kerk van de Duinenabdij aan de Potterierei (1775-1788) door Emmanuel Van Speybrouck, het huis Van Hamme op het Sint-Maartensplein 5 (1778-1781) door Eugenius Goddyn en Emmanuel Van Speybrouck, en de pakhuizen aan de handelskom (1781) door Lodewijk Feys en Joannes Pulinx.¹³⁴

BESLUIT

Dit jaar is het precies driehonderd jaar geleden dat de Brugse Academie werd opgericht. In de 18de eeuw werd het lot van de Academie sterk bepaald door de toenmalige economische en politieke context. De oprichting in 1717 was een gevolg van de gunstige economische conjunctuur na de Vrede van Utrecht in 1713. De economische verwachtingen van de Brugse elite brachten een toegenomen vraag naar verfijnde producten en gevelrenovaties met zich mee. De elite wilde haar status representeren in huizen die waren ontworpen volgens de nieuwste Franse architecturale principes. Opdat de plaatselijke ambachtslieden aan deze toegenomen vraag konden voldoen waren een grotere vakkundigheid en ontwerpvaardigheid vereist. Dit konden ze verwerven via een opleiding in een academie, buiten het traditionele corporatieve

132 J.F. VAN CLEVEN, 'La maison de Caese du Franc de Bruges, modèle de l'art de vivre au XVIIIe siècle', in: *Maisons d'hier et d'aujourd'hui*, 123 (1999), 3, p. 5.

133 DESIMPELAERE, *Beredeneerde catalogus van architectuurtekeningen*, dl. 1, p. 129.

134 BRUGGE, *Rijksarchief*, TBO 116: Kamers van Koophandel, 20: Generaele staeten van de bekostinge van het magazijn op den com der stad Brugge (1781-1783), 7: "Bestedinge handgedaet van alle de matsewercken".

stelsel. De consumptie-eisen van de stedelijke elite waren aldus in grote mate bepalend voor het welslagen van de Academie in de 18de eeuw. De tweede helft van de 18de eeuw werd een bloei-periode voor de Academie dankzij de steun van lokale elites en de vorstelijke patronage die ze vanaf 1755 genoot. De instelling werd ingekapseld in het Habsburgse absolutistische staatsbestel waardoor de Academie zich uitdrukkelijk als keizersgezind profileerde. Toen duidelijk werd dat de Academie de laat 18de-eeuwse regimewissels kon overleven, volgde al snel een toenadering tot het nieuwe bewind.

Via haar architectuuronderwijs speelde de Academie een cruciale rol in de architecturale veranderingen die zich in het 18de-eeuwse Brugge voltrokken. De Academie bood een platform voor vier onontbeerlijke partijen waartussen een onderlinge interactie nodig was om architecturale vernieuwingen in de stad mogelijk te maken, vooral tijdens de tweede helft van de 18de eeuw. De Brugse stedelijke elite wilde een verfijnde, Frans-geïnspireerde levensstijl aannemen en trad daarom op als financiële begunstiger van de Academie en als voornaamste opdrachtgever van grootse bouwprojecten. Magistraten van de stad en het Brugse Vrije, maar ook de keizer en zijn vertegenwoordigers in Brussel en Brugge zorgden voor de nodige overheidspatronage voor de Academie. De architectuurdocenten traceerden de nieuwste Franse architecturale trends en brachten ze via boeken en prenten tot in de Academie. De bouwvakambachten tot slot leverden de meeste leerlingen in de Academie, die naderhand als bouwmeesters de toenemende consumptie-eisen van de stedelijke elite konden inwilligen door prestigieuze bouwwerken in een architecturaal vooruitstrevende stijl te realiseren.